

Helsinki

Helsingin varhaiskasvatus- suunnitelma 2024

Valokuvat

Kansi: Jussi Hellsten

s. 6 Jussi Hellsten

s. 10 Raisa Ranta

s. 16 Konsta Linkola

s. 25 Raisa Ranta

s. 26 Konsta Linkola

s. 30 Majja Astikainen

s. 35 Raisa Ranta

s. 56 Jefunne Gimpel

Piirretyt kuvituskuvat

Riku Ounaslehto

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 1.8.2024 alkaen.

Sisällys

1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 5	4	Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen 36
1.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus 6	4.1	Pedagogisen toiminnan viitekehys 36
1.2	Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 6	4.2	Pedagoginen dokumentointi 36
1.3	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma 8	4.3	Monipuoliset työtavat 37
2	Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet 11	4.4	Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä 38
2.1	Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet 11	4.5	Oppimisen alueet 40
2.2	Varhaiskasvatuksen toimintamuodot 13		Kielten rikas maailma 40
2.3	Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua 16		Ilmaisun monet muodot 43
2.4	Arvoperusta 16		Minä ja meidän yhteisömme 45
2.5	Oppimiskäsitys 18		Tutkin ja toimin ympäristössäni 46
2.6	Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus 20		Kasvan, liikun ja kehityn 48
2.7	Laaja-alainen osaaminen 21	4.6	Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia 50
	Ajattelu ja oppiminen 21	5	Lapsen tuki 52
	Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu 22	5.1	Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut 52
	Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot 22	5.2	Yhteistyö tuen aikana 54
	Monilukutaito 23		Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö 54
	Digitaalinen osaaminen 24		Monialainen yhteistyö 54
	Osallistuminen ja vaikuttaminen 24	5.3	Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa 55
3	Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri 27		Yleinen tuki 55
3.1	Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet 28		Tehostettu tuki 55
	Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä 28		Erytynyt tuki 56
	Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö 29		Tuen muodot 56
	Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo 29	5.4	Lapsen tuen arviointi 57
	Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus 29	5.5	Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana 58
	Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa 30	5.6	Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista 59
3.2	Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt 32	6	Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus 60
3.3	Yhteistyö varhaiskasvatuksessa 33	7	Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa 61
	Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö 33	7.1	Varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen 61
	Yhteistyö eri tahojen kanssa 34		Varhaiskasvatuksen arviointi ja kehittäminen Helsingissä 61

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma muodostuu valtakunnallisista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 2022 ja Helsingin paikallisista painotuksista.

Helsingin painotukset erottuvat tällä merkillä ➤

1

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustalain perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määritys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ohjaa erityisesti varhaiskasvatustalain, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta. Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasaarvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertai-

suus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Inklusiivisuuden periaatteita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5.

Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmasta sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä.

Tulevaisuus alkaa sadan päivän päästä tai vasta pitkän ajan päästä. Tulevaisuuden päiväkodin pihalla olisi uima-allas ja aurinko paistaisi aina sekä laiva, jolla voi seilata kaikkien lasten kotimaahan ja takaisin päivän aikana.

Lasten ajatuksia tulevaisuudesta

1.2 Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatus on osa Helsingin kasvatus- ja koulutusjärjestelmää muodostaen tärkeän vaiheen lapsen kasvun-, kehityksen- ja opinpolulla. Laadukas varhaiskasvatus edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Helsinki on monipuolinen oppimisen ja kasvatuksen ympäristö, jossa lapset saavat näkyä ja kuulua. Kaikki kaupungin toimijat rakentavat sivistystä sekä vaikuttavat lasten kansalaisoikeuksien toteutumiseen. Helsingissä annetaan lapselle mahdollisuus leikkiin ja leikin kautta vaikuttamiseen. Lapsen osallisuutta vahvistetaan arjen toiminnassa. Tässä keskiössä on osallisuuden kokemuksen syntyminen ja lapsen usko omaan kykyihinsä toimia. Osallisuuden kokemuksia saadaan omassa lapsiryhmässä sekä asuinalueella ja kaupunkilaisena.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma perustuu varhaiskasvatukseen ja valtakuunnalliseen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 -asiakirjaan. Se on helsinkiläisiä varhaiskasvatuksen toimijoita velvoittava asiakirja, joka kattaa varhaiskasvatuksen kaikki toimintamuodot ja velvoittaa myös yksityisiä palvelutuottajia. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma koostuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sisällöstä (merkitty erikseen) sekä helsinkiläisen varhaiskasvatuksen ominaispiirteistä ja toimintatavoista.

Varhaiskasvatussuunnitelma asettaa periaatteet ja tavoitteet pedagogiselle toiminnalle sekä arvioinnille. Helsingin varhaiskasvatuksessa noudatetaan Kansallisen arviointikeskuksen kehittämän arviointimallin periaatteita. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Varhaiskasvatustyöskyt laativat vuosittain Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuvan toimintasuunnitelman. Toimintasuunnitelmaan kirjataan varhaiskasvatustyöskytön toimintakulttuuri, toiminnan pedagogiset periaatteet ja yhteiset kehittämisen tavoitteet. Yksikön toimintasuunnitelma sisältää myös tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman. Lapset ja huoltajat ovat mukana toiminnan suunnittelussa. Perhepäivähoitoon ja leikkipuistojen avoimelle varhaiskasvatukselle laaditaan omat toimintasuunnitelmat.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon muut Helsingissä toimintaa ohjaavat suunnitelmat, kuten

- ▶ Helsingin kaupunkistrategian ja Kestävä Helsinki -ohjelman varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- ▶ esiopetuksen opetussuunnitelma
- ▶ perusopetuksen opetussuunnitelma
- ▶ perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- ▶ Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- ▶ Helsingin henkilöstöä ja palveluja koskevat tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat
- ▶ Helsingin kotouttamisohjelma

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman laadintaan on osallistunut joukko varhaiskasvatuksen asiantuntijoita, jotka ovat työstäneet sisältöä erilaisissa tilaisuuksissa henkilöstön kanssa. Suunnitelman luonnos on ollut kommentteilla koko varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Myös huoltajilla ja kuntalaisilla on ollut mahdollisuus kommentoida luonnosta. Myös lapsilta on koottu tulevaisuuden ajatuksia tähän julkaisuun.

Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman hyväksyy Kasvatus- ja koulutuslautakunnan suomenkielinen jaosto ja ruotsinkielisen varhaiskasvatussuunnitelman ruotsinkielinen jaosto.

Helsinki tarjoaa lapsille rikkaan ja monipuolisen oppimisympäristön sekä mahdollisuuksia elämykselliselle ja aktiiviselle toiminnalle ja oppimiselle. Yhdessä lasten kanssa rakennamme kaupunkia, joka on avoin ja yhteisöllinen ja jossa ihmisten moninaisuutta arvostetaan ja kunnioitetaan.

Helsinki on kansainvälinen kaupunki, jossa tuemme yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista. Lapset ovat osa kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoista yhteisöä. Vahvistamme kaikkien lasten osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia ja lisäämme yhteisöllisyyttä.

Rakennamme yhdessä kulttuuri-, kirjasto-, liikunta- ja ympäristöpalveluiden sekä muiden toimijoiden kanssa lasten elämää avartavaa, lapsuutta arvostavaa ja sukupolvien kohtaamiseen kannustavaa Helsinkiä.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva-oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteutumiseksi jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle laaditaan varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohdaksi tulee olla lapsen etu ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsojallinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitetäessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja oppimisympäristöillä tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet, mielenkiinnon kohteet ja vahvuudet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. ▶ Prosessin työstämiseen, havainnointiin, dokumentointiin ja arviointiin osallistuu moniammatillisesti koko lapsen kanssa toimiva kasvattajatiimi. Päiväko- deissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaa- mista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasva-

tuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tuki, sen toteuttaminen sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi (luku 5).

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen ja tukitoimien vaikuttavuuteen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- ▶ lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- ▶ lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- ▶ lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- ▶ mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- ▶ lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- ▶ suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- ▶ tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

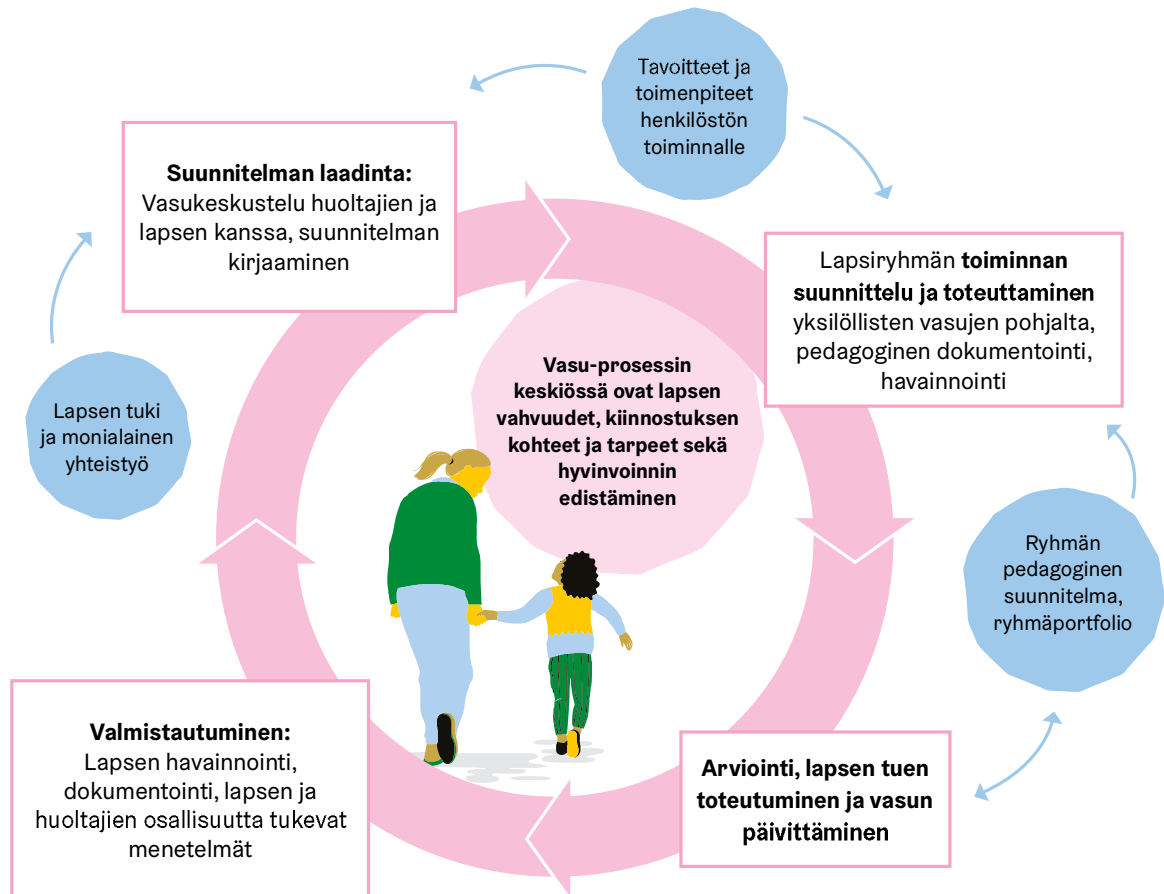
▶ Helsingissä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman hyvinvointi-osioon kirjataan lapsen tarpeiden mukaan ravintoon, lepoon, liikkumiseen, ulkoiluun tai kaverisuhteisiin liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan maininta, mikäli hänelle on tehty erillinen lääkehoitosuunnitelma (5.3).

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa otetaan huomioon vieras- ja monikielisten lasten kieli- ja kulttuuritausta, kielelliset taidot ja valmiudet. Suunnitelmaan kirjataan, miten lapsen suomen kielen oppimista edistetään suunnitelmallisesti kielen kehityksen kaikilla osa-alueilla ja kielellistä identiteettiä tuetaan lapsen edellytyksistä ja tarpeista käsin. Suunnitelmassa otetaan huomioon lapsen kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytetään ammattitulkkaa molemminpuolisen ymmärryksen vahvistamiseksi.

Perhepäivähoidossa suunnitelman laativat perhepäivähoitajat esihenkilönsä tai hänen valtuuttamansa varhaiskasvatuksen opettajan ohjaamana.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta on jatkumo

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä. Varhaiskasvatustilain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan

tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.

Huoltajilta koottuja toiveita:

- Lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja siirtyessä ryhmästä tai varhaiskasvatuksen muodosta toiseen, otetaan huomioon lapsen tarpeet.
- Tutustumiselle varataan riittävästi aikaa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö on sensitiivistä ja huolehtii tiedonkulusta lasten ja huoltajien kanssa.
- Perheet saavat ajoissa tietoa tulevasta muutoksesta, ryhmän toiminnasta ja aloitukseen liittyvistä käytännöistä.
- Lapsen vaihtaessa ryhmää henkilöstö huolehtii, että lapsen tarpeisiin vastataan ja uuteen ryhmään siirtyy kaikki tarvittava tieto.
- Huolehditaan kaverisuhteista ja osallisuudesta.
- Lapselle luodaan turvallinen jatkumo varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun siirtyessä.

2

Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. ➤ Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on lapsen osallisuuden kokemuksen vahvistaminen. Opeteltävien taitojen ja tietojen avulla vahvistetaan lapsen toimijuutta ja uskoa omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

Tulevaisuus olisi kaunis joutsen tai kissa, joka liikkuu pomppimalla. Päiväkodin pihalla olisi paljon kasveja, huvipuistolaitteita ja hiljaisuuden paikkoja. Siellä olisi myös herkkumaailma, jättimäinen trampoliini ja puhuva mänty.

Lasten ajatuksia tulevaisuudesta

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n lapsen oikeuksien sopimus, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista sekä YK:n kestävä kehityksen tavoitteet.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia, sosiaalihuoltolakia, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia, kehitysvammaisten erityishuolosta annettua lakia ja terveydenhuoltolakia sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatustavan mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

1. edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
2. tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti;
3. toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
4. varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
5. turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
6. antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
7. tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
8. kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
9. varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
10. toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu. Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatustalouksissa.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1). Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, lastenneuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä.

2.2

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Varhaiskasvatustalouksien ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatustalouksissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatustalouksista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatustalouksiin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä. [Helsingissä toimii keskitetty palveluohjausyksikkö. Palveluohjauksella, neuvonnalla ja monipuolisella viestinnällä huolehditaan siitä, että huoltajat saavat tietoa kaikista varhaiskasvatuksen toimintamuodoista ja niiden ominaispiirteistä. Viestintää toteutetaan myös monikielisesti.](#)

Varhaiskasvatustalaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

➤ Helsingissä varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Avointa varhaiskasvatusta järjestetään leikkipuistoissa ja kerhoissa. Vuorohoitoa ja ympärivuorokautista hoitoa tarjotaan keskitetysti erikseen ilmoitetuissa päiväkodeissa. Vuorohoitoa järjestetään tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

➤ Helsingissä varhaiskasvatusta annetaan suomen ja ruotsin kielellä. Lisäksi Helsingissä on mahdollisuus osallistua kaksikieliseen suomi-saame-varhaiskasvatukseen.

Yksityiset varhaiskasvatuksen palvelut täydentävät kunnallisia palveluja. Ne tuovat myös oman lisänsä palveluvalikkoon erilaisten pedagogisten- tai kielipainotusten myötä. Yksityisessä varhaiskasvatuksessa vaihtoehtoina ovat päiväkotit ja perhepäivähoito. Kaupunki ohjaa ja valvoo helsinkiläisten yksityisten palveluntuottajien toimintaa. Tuottaja vastaa siitä, että toiminta on varhaiskasvatustalain, varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman mukaista. Yksityiset päiväkodit kuvaavat tarkemmin toimintatapansa vuosittain laadittavassa toimintasuunnitelmassa.

Päiväkoti

Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa noudatetaan henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon sekä tukeen liittyviä säännöksiä. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja.

➤ Helsingissä osallisuuden toteutuminen vertaisryhmässä sekä lapselle luontevat tavat toimia ja oppia otetaan huomioon lapsiryhmiä muodostettaessa sekä toimintaa suunniteltaessa. Varhaiskasvatuksen opettajat, -erityisopettajat, -sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä kukin oman ammattinsa vastuiden mukaisesti.

Perhepäivähoito

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomaisen hoitopaikka. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

➤ Helsingin perhepäivähoidossa lapsella on mahdollisuus yksilölliseen kasvuun ja kehitykseen pienessä ryhmässä ja kodinomaisessa ympäristössä. Perhepäivähoidossa opitaan monipuolisesti arjen taitoja oman hoitajan ohjauksessa leikin kautta. Koko kaupunki on oppimisympäristönä. Lapset tutustuvat omaan kaupunginosaansa ja laajenevasti koko kaupunkiin. Päivien kulkua voidaan muokata joustavasti lasten ideoiden ja hoitajan erityisosaamisen mukaan. Yhteistyö lähipäiväkodin kanssa on suunniteltua ja toimivaa. Perhepäivähoidon esihenkilönä toimii varhaiskasvatuksyksikön johtaja.

Avoin varhaiskasvatus

Helsingin leikkipuistoissa ja perhetaloissa järjestetään suunnitelmallista ja tavoitteellista avointa varhaiskasvatusta osana helsinkiläisten lasten kasvun ja oppimisen polkua. Leikkipuistot järjestävät kerhotoimintaa, joka on suunnattu kotihoitossa oleville 2-4-vuotiaille lapsille, ja ne toimivat 2,5-3 tuntia sovittuina päivinä. Kerhossa lapsi saa kokemuksen ryhmään kuulumisesta sekä mahdollisuuden monipuoliseen pedagogiseen toimintaan ulkoilun, liikkumisen, leikin ja taiteen kautta. Kerhotoiminta tarjoaa perheille kontakteja muihin alueen lapsiperheisiin.

Leikkipuistoyksiköissä laaditaan vuosittain toimintasuunnitelma yhdessä asiakkaiden kanssa. Arjen toiminnan ideat ja toiminnan tarpeet nousevat

päivittäisistä kanssakäymisistä ja yhteisistä kohtaamisista sekä vuotuisista asiakaskyselyistä. Leikkipuistot toimivat alueella aktiivisesti yhteistoimijuudessa eri sidosryhmien ja moninaisten yhteistyökumppaneidensa kanssa. He kehittävät ja toteuttavat yhdessä erilaisia toimintoja ja tapahtumia lapsille ja perheille.

Leikkipuistot ovat leikki- ja kohtaamispaikka kaikenikäisille. Ohjatut toiminnot pikkulapsiperheille vahvistavat lasten ja vanhemman välistä kohtaamisen iloa ja vuorovaikutusta. Vauvaperheille leikkipuistot järjestävät vauvaperhetoimintaa, joka on jatkoa neuvolan perhevalmennukselle.

Avoimen varhaiskasvatuksen esihenkilönä toimii leikkipuistoyksikön johtava ohjaaja.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa

varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.

> Helsingissä varmistetaan jokaiselle lapselle hyvä varhaiskasvatuksen aloitus ja eheä opinpolku varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun. Siirtymät toteutetaan yhteistyössä lapsen nykyisen ja tulevan ryhmän henkilöstön sekä huoltajien kanssa. Tavoitteena ovat sellaiset yhteistyön ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla lasten siirtyminen kotoa varhaiskasvatukseen, ryhmästä tai päiväkodista toiseen ja varhaiskasvatuksesta esiopetukseen tapahtuu mahdollisimman joustavasti lasten kasvua ja oppimista tukevalla tavalla. Lapsen varhaiskasvatuksen aloittamiseen liittyvät käytännöt, siirtyminen ryhmästä toiseen sekä opinpolun jatkumo kuvataan varhaiskasvatustyöskönnön toimintasuunnitelmaan. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman mukainen toiminta luo pedagogista jatkumoa varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatuksen arvoperustana ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen, yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu, inklusiiviset toimintaperiaatteet ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen, varhaiskasvatuslain ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti.

> Helsingin kaupunki painottaa kaikessa toiminnassaan rehellisyyttä, oikeudenmukaisuutta, yhdenvertaista kohtelua ja avoimuutta. Kasvatuksessa ja koulutuksessa oppija nähdään aktiivisena toimijana ja opinpolku tukee kestävästä kasvatusta. Jokainen oppija saa tarvitsemansa tuen. Oppijoiden ja henkilöstön hyvinvointi on oppimisen ja koko kasvatuksen ja koulutuksen perusta.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdä, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisenä. Keskeistä on pyrkimys totuuteen, hyvyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. ➤ [Varhaiskasvatuksessa ennaltaehkäistään, tunnistetaan ja puututaan rasistiseen ja syrjivään käytökseen ja toimintaan. Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.](#)

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimistaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada riittävä ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatusnäkemysiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia [sekä fyysistä aktiivisuutta edistäviin elämäntapoihin](#). Lapsille tarjotaan mahdollisuus monipuoliseen ja fyysisesti aktiiviseen leikkiin ja liikkumisen iloon, joka tukee liikunnalliseen elämäntapaan kasvamista. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

2.5 Oppimiskäsitys

Lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

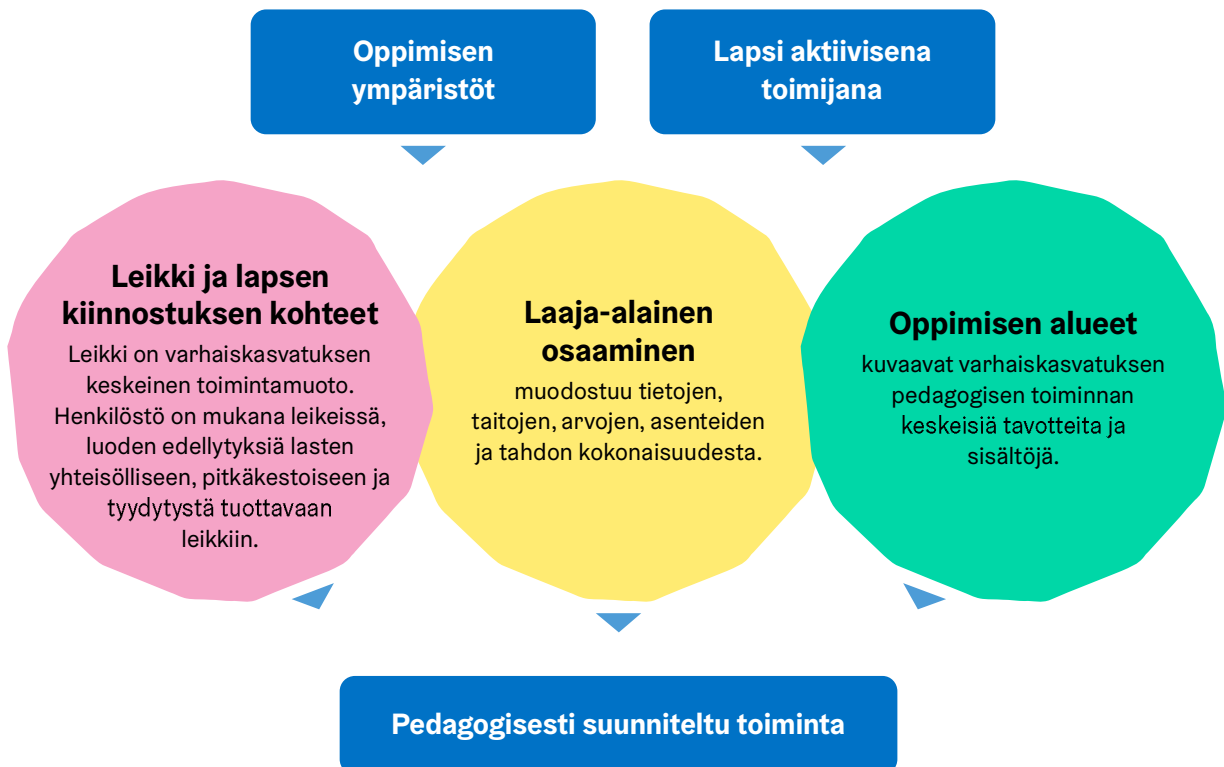
Helsinkiläisessä varhaiskasvatuksessa kiinnitetään erityistä huomiota vuorovaikutuksen laatuun, sensitiiviseen ja lämpimään kohtaamiseen lapsen kanssa. Varmistetaan, että jokainen lapsi voi kokea kuuluvansa ryhmään ja häntä tuetaan kaverisuhteiden muodostamisessa. Lapsi oppii yhdessä muiden lasten kanssa tutkien ja leikkien.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeisin toimintamuoto. Varhaiskasvatuksessa tiedostetaan leikin itseisarvo lapselle sekä sen toiminnallinen pedagoginen merkitys. Leikki on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapsi samalla oppii ja omaksuu tietoa. Leikki edistää lapsen kokonaisvaltaista kehitystä ja hyvinvointia. Laaja-alaisen osaamisen ja oppimisen alueiden

sisällöille syntyy merkityksiä, kun lapsille annetaan mahdollisuuksia taiteellisiin elämyksiin ja hyödynnetään pedagogisin keinoin lapselle ominaista toimintaa, liikkumista ja tutkimista sekä leikkimistä ja ilmaisua.

Henkilöstö vaalii pedagogisesti tuettua leikkiä heittäytyen mukaan, havainnoiden ja reagoiden lasten aloitteisiin. Leikin laatuun panostetaan ja lapsen leikki-ideoille annetaan tilaa. Monipuolinen leikki ja mahdollisuus vaikuttaa leikin sisältöön ja kulkuun mahdollistetaan kaikille lapsille, lapsen yksilölliset ominaisuudet huomioiden. Oppimisympäristöä muokataan yhdessä lasten kanssa leikkitarpeiden mukaan. Leikin havainnointi ja dokumentointi tukevat leikin idean kehittelyä ja arviointia yhdessä lasten kanssa.

Oppiminen on kokonaisvaltaista

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka perustuu määriteltyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osataan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja lapsen tuelle (luku 5) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

Tulevaisuudessa lapset voisivat hengittää vedessä ja lentää. Lapset saisivat syödä paljon karkkia. Lapsilla ei olisi kylmä, vaikka kastuisi lätkköpöivän leikeissä.

Lasten ajatuksia tulevaisuudesta

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän.

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Helsingin varhaiskasvatuksessa laaja-alaisen osaamisen ja uutta luovien taitojen vahvistaminen yhteisöllisesti ovat tärkeitä tavoitteita. Kestävän tulevaisuuden näkökulmia painotetaan kaikissa laaja-alaisen osaamisen osa-alueissa ja lapsia ohjataan myönteisellä tavalla tietoisiksi mahdollisuuksistaan vaikuttaa kestävän tulevaisuuden rakentumiseen.

Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelmasta esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmiin.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoita ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiötä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään

ratkaisuja eri tilanteissa. Heidä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omiin kykyihinsä.

Helsingin varhaiskasvatuksessa luodaan aktiivista keskustelukulttuuria ja lapsia innostetaan yhteisölliseen uutta luovaan oppimiseen ja ongelmanratkaisuun. Lähtökohdiana oppimisprosesseille ja tutkivalle havainnoinnille ovat lasten omat kysymykset ja ihmettely. Ilmiöpohjainen oppiminen ja yhdessä tutkimisen prosessit ovat osa varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Lapsia rohkaistaan sanoittamaan ääneen omia ajatuksiaan ja varataan aikaa yhdessä ajattelulle. Tulevaisuudenlukutaitoa, tutkimista ja oivaltamista harjoitellaan yhdessä lasten kanssa varhaiskasvatuksen kestävän tulevaisuuden Kettu-materiaalin avulla.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista.

Helsingin varhaiskasvatuksessa henkilöstö toimii mallina lapsille erilaisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Henkilöstö rakentaa turvallista ja avointa ilmapiiriä ja kohtaa lapset ja perheet kunnioittavasti ja arvostavasti. Helsingissä on runsaasti mahdollisuuksia yhteistoimintaan ja eri kulttuureiden tuntemuksen lisäämiseen. Kansainvälistä yhteistyötä voidaan toteuttaa myös digitaalista viestintää hyödyntämällä. Oppimisympäristöstä luodaan turvallinen, tasa-arvoinen ja yhdenvertainen kaikille. Varhaiskasvatuksen suomi toisena kielenä –opettajat toimivat henkilöstön tukena tämän osa-alueen toteuttamisessa.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaista hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehoitsetuntoa tuetaan hyväksyvän ja turvallisen suhtautumisen kautta siten, että lapsi voi kokea oman kehonsa arvokkaaksi. Lisäksi lapsi oppii kunnioittamaan sekä oman että toisen kehon yksityisyyttä. Jokaisessa lapsiryhmässä on käytössä yhteisesti sovitut menetelmät kaveri- ja tunnetaitojen edistämiseen.

Helsingin monipuolista oppimis- ja toimintaympäristöä hyödynnetään lasten päivittäisessä liikkumisessa sisällä, ulkona ja luonnossa. Liikkumisvälineet ovat vapaasti lasten saatavilla sisällä ja ulkona mahdollistaen monipuolisen liikkumisen varhaiskasvatuspäivän aikana. Liikkumisen edistäminen on arjen tekoja osana pedagogista toimintaa, jossa huomioidaan lasten tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Liikkumista toteutetaan päivän eri tilanteissa, esimerkiksi hyppien ja tasapainoillen siirtymätilanteissa. Ulkoilu ja retket lähiympäristöön tukevat fyysisen aktiivisuuden suositusten täyttymistä.

Liikkeen ja toiminnallisuuden turhia rajoituksia poistetaan lisäämällä henkilöstön tietoisuutta liikkumisen ja oppimisen yhteyksistä sekä kehittämällä liikkumismyönteistä toimintakulttuuria. Henkilöstö tukee liikunnallisen elämäntavan kehittymistä esimerkein sekä varmistamalla, että jokaisella lapsella on mahdollisuus liikkumiseen kannustaen ja rohkaisten häntä.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitys, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Helsingissä monilukutaitoa edistävän pedagogiikan lähtökohdaksi on lasten oma kokemusmaailma, lasten tekemät havainnot sekä monipuolinen oppimisympäristö. Toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa hyödynnetään lasten mediaan liittyviä kokemuksia ja osaamista. Erilaisia viestejä havainnoidaan niin päiväkodin sisällä kuin kaupunkiympäristössä liikuttaessa. Myös vuorovaikutuksessa kavereiden ja henkilöstön kanssa tuotetut viestit ja niiden tulkitseminen kuuluvat tärkeänä osana monilukutaitoon. Lapsia ohjataan tekemään havaintoja ja heidän kanssa harjoitellaan viestien ja kuvien kriittistä tulkitsemistä.

Erilaisia tekstejä ja sisältöjä käsitellään monipuolisin välinein ja menetelmin huomioiden lasten kiinnostuksen kohteet. Välineinä hyödynnetään esimerkiksi digitaalisia laitteita ja palveluita, erilaisia muita mediavälineitä, sanoma- ja aikakauslehtiä sekä kirjallisuutta. Lapsia rohkaistetaan tuottamaan itse mediasisältöjä sekä tuetaan lasten kehittyviä taitoja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja osallisuuteen. Lapsia kannustetaan sanomaan mielipiteensä ja kuuntelemaan toisen mielipidettä. Lasten kanssa keskustellaan yhteisen keskustelun merkityksestä.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Helsingin varhaiskasvatuksessa tuotetaan digitaalista sisältöä kuvaamalla, videoimalla, äänittämällä ja editoimalla lasten kanssa yhdessä tutkien ja innostuen. Pelillisyyttä hyödynnetään eri oppimisen alueilla itse pelejä rakentaen tai digitaalisia oppimisympäristöjä käyttäen. Pelillisuus tarkoittaa pelillisten ominaisuuksien soveltamista toiminnassa leikkiläisten ja elämyksellisyttä lisäävin tavoin. Ohjelmointia harjoitellaan leikin keinoin ja sitä toteutetaan myös ilman digitaalisia välineitä. Lasten kanssa harjoitellaan tiedon etsimistä digitaalisia välineitä hyödyntäen. Lasten kanssa keskustellaan luotettavasta tiedosta ja tekijänoikeuksista sekä peleihin liittyvistä ikärajoista ja pelaamisen turvallisuudesta.

Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia ympäristöjä ja -välineitä lasten toiminnallisen oppimisen, tutkimisen ja luovan ilmaisun tukemisessa. Henkilöstö huolehtii digitaalisten ympäristöjen ja -välineiden oikeanlaisesta, lapsia aktivoivasta pedagogisesta käytöstä.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Helsingin varhaiskasvatuksessa osallisuus on sisäänrakennettu osaksi kaikkea vuorovaikutusta ja toimintaa koko päivän ajan. Yhteisössä jokaisen lapsen ainutlaatuisuutta, aktiivisuutta ja kyvykkyyttä arvostetaan, lapset vaikuttavat laaja-alaisesti varhaiskasvatuspäivän toimintaan ja he saavat kokea olevansa ryhmän täysivaltaisia jäseniä. Yhteisöllinen toimintakulttuuri rakentuu toimintaan osallistumisen ja positiivisten kohtaamisten kautta. Lasten vaikuttamisen mahdollisuudet ovat konkreettisia, ne näkyvät toiminnassa ja niiden toteutumisesta keskustellaan.

Yhteisöllisyyden ja yhteisöllisen toimintakulttuurin rakentumista lasten kesken ja lasten ja aikuisten kesken tuetaan myös harjoittelemalla kaveritaitoja ja yhdessä toimimisen taitoja sekä aktiivista keskustelukulttuuria. Ristiriitojen ratkaisu yhdessä lasten kanssa, käsitys vastavuoroisuudesta, yhteisten päätösten luominen ja yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen myönteisten vertaissuhteiden kautta on myös tärkeää yhteisöllisen toimintakulttuurin rakentumisessa.

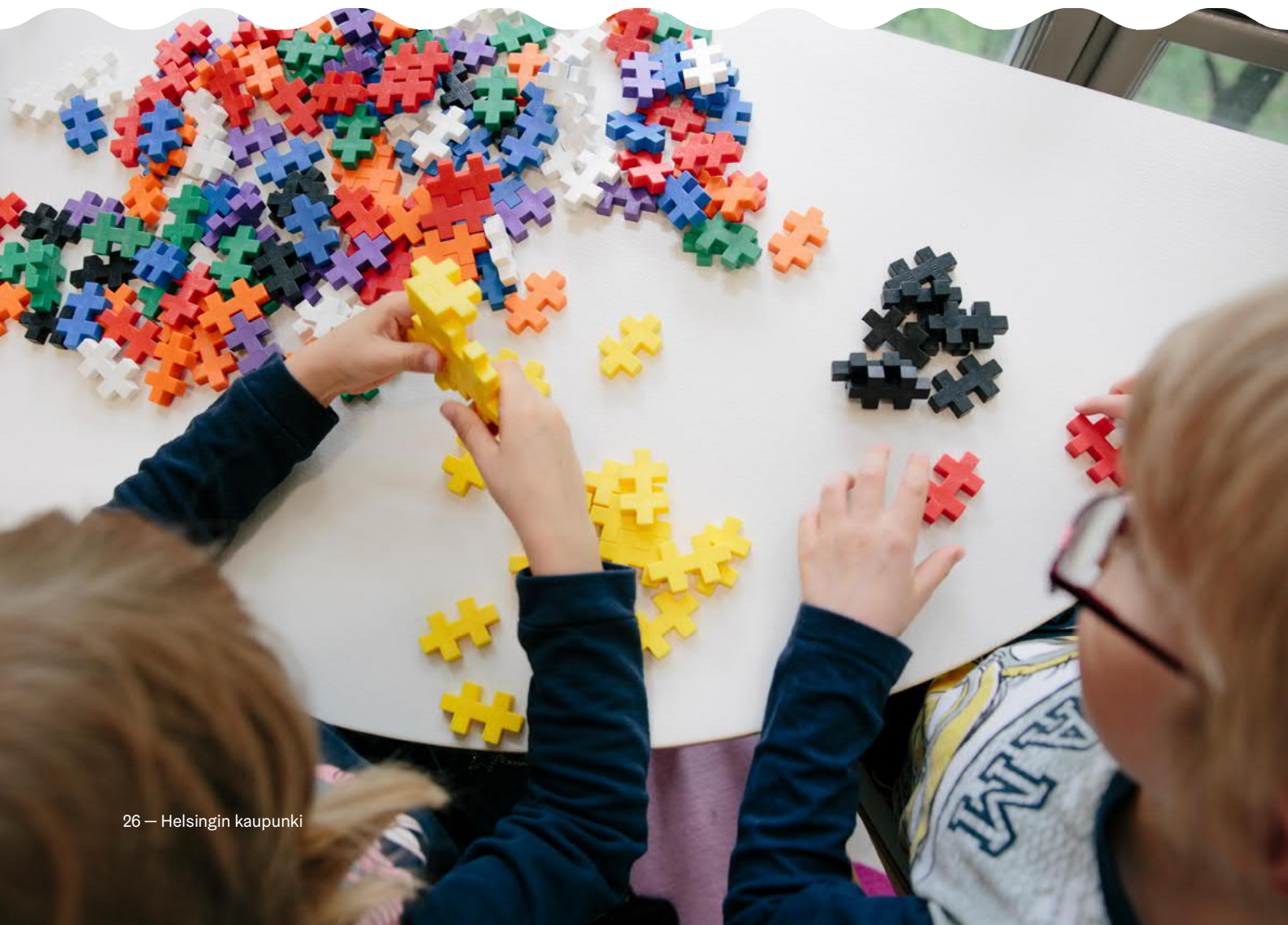
3

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- ▶ arvoista ja periaatteista
- ▶ työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- ▶ oppimisympäristöistä ja työtavoista
- ▶ yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- ▶ vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- ▶ henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- ▶ johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- ▶ toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä. Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään lasten osallisuutta ja oppimista ja vastataan kaikkien lasten tarpeisiin. Jokaiselle lapselle tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. ▶ Lapsiryhmät muodostetaan aina pedagogisin perustein ja niiden muodostamisessa otetaan huomioon lapsen etu ja tarpeet sekä oikeus saada opetusta ja tukea ensisijaisesti omassa lapsiryhmässään.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö pitää huolta siitä, että jokainen lapsi tuntee olevansa tärkeä osa päiväkodin yhteisöä ja omaa ryhmäänsä. Henkilöstö tiedostaa, että he voivat omalla toiminnallaan tukea tai estää yhteenkuuluvuuden tunteen muodostumista ja lapsen osallisuutta. Esimerkiksi käytetyt puhettavat ja kieli, päivittäiset käytännöt, pienryhmärakenteet, leikkeihin ohjaaminen, oppimisympäristö sekä erilaiset valta-asetelmat vaikuttavat yhteenkuuluvuuden tunteen rakentumiseen. Kaikkien varhaiskasvatuksessa käytössä olevien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstö toimii tietoisesti mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisönsä arvoja, asenteita ja tapoja.

Inklusiivisessa varhaiskasvatuksessa henkilöstön tehtävänä on muokata ympäristöä ja toimintaa lasten tarpeiden mukaisesti. Käytännön pedagoginen toiminta ja oppimisympäristöt järjestetään siten, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan. Tämän mahdollistamiseksi voidaan hyödyntää esimerkiksi erilaisia apuvälineitä, puhetta korvaavia ja tukevia kommunikointimenetelmiä, pedagogisesti suunniteltuja pienryhmärakenteita, toiminnan porrastamista ja eriyttämistä, erilaisten tilojen monipuolista hyödyntämistä ja digitaalisia välineitä.

Varhaiskasvatuksessa toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joiden avulla edistetään lapsilähtöistä toimintaa, vuorovaikutusta sekä lasten ja henkilöstön keskittymistä. Pienryhmätoiminnan avulla taataan lapsille rauhallinen ympäristö leikkiä, toimia ja oppia uutta. Samalla taataan aikuisen tuki ja läsnäolo. Lapsiryhmän siirtymissä otetaan huomioon toiminnan porrastaminen niin, että kaikkien toimintarauha säilyy. Rauhalliset, selkeästi ohjeistetut ja henkilöstön mallintamat siirtymätilanteet antavat jokaiselle lapselle mahdollisuuden harjoitella tärkeitä taitoja, kuten oman toiminnan ohjausta.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia. Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle.

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.

Inklusiivisen toimintakulttuurin kehittäminen vaatii yhteisen ymmärryksen ja arvopohjan rakentamista työyhteisössä. Kaikilla työyhteisön jäsenillä on vastuu toimintakulttuurin kehittämisestä ja yhteisesti sovittujen käytäntöjen noudattamisesta. Samoin jokainen työyhteisön jäsen vastaa omalta osaltaan siitä, että kaikki päiväkodin lapset voivat toimia, kehittyä ja oppia heille sopivalla tavalla.

Helsingissä inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteutusta ja kehittämistä tukee positiivinen pedagogiikka, jossa jokaisen lapsen vahvuudet tunnistetaan ja huomioidaan pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Positiivisen pedagogiikan keskiössä on lämmin vuorovaikutus, vahvuuksien löytäminen ja hyödyntäminen sekä henkilöstön ymmärrys siitä, kuinka myönteiset tunteet tukevat oppimista. Jokaista lasta tuetaan omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteidensa tunnistamisessa ja löytämisessä. Tärkeää on, että kaikki lapset saavat päivittäin onnistumisen kokemuksia ja positiivista palautetta ja kannustusta sekä onnistumisista että sinnikkästä harjoittelusta.

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. ➤ [Helsingissä varhaiskasvatusyksikön toimintasuunnitelma on tärkeä työkalu toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioimisessa.](#)

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan.

Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyyteen sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittämiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyötä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialueille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. ➤ Lapsat oppivat leikissä vuorovaikutustaitoja, rakentavat vertaissuhteita ja heille syntyy ystävyyssuhteita. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta.

➤ Varhaiskasvatuksessa henkilöstö on aktiivisessa ja sitoutuneessa vuorovaikutuksessa päivittäin jokaisen lapsen kanssa. Lapsia rohkaistaan puhumaan tunteistaan ja ajatuksistaan sekä ilmaisemaan mielipiteitään rohkeasti. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että jokaiselle lapselle löytyy sopiva keino ilmaista itseään ja tulla näin päivittäin kuulluksi. Mielipiteitä voi ilmaista monin eri keinoin, esimerkiksi ottamalla osaa keskusteluun tai haastatteluun, näyttämällä kuvasta, viittomalla, äänestämällä tai piirtämällä. Kaikista pienimpien lasten mielipiteiden selvittämisessä korostuu henkilöstön havainnoinnin merkitys.

Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä.

Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. ➤ Helsingin varhaiskasvatuksessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on osana yksikön toimintasuunnitelmaa. Asetettuja tavoitteita arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti yhdessä lasten ja huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä. ➤ Helsingissä kehitetään systemaattisesti toimintamalleja lasten ja nuorten eriarvoistumisen ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatuksessa kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään moninaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

➤ Helsingin varhaiskasvatuksessa tehdään kaupungin moninaisuutta monipuolisesti tutuksi lapsille. Yhdessä luodaan oppimisympäristö, jossa asenneilmapiiri on yhteisön ja lapsiryhmien moninaisuutta kunnioittava ja huomioiva. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ylläpitää rakentavaa ja avointa keskustelua moninaisen kulttuurin merkityksestä ja arvostamisesta sekä siitä, mitä on olla helsinkiläinen.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. ➤ Varhaiskasvatuksen henkilöstö tunnistaa monikielisuuden rikkautena ja tekee sen näkyväksi oppimisympäristöissä. Myös muu moninaisuus näkyy monipuolisesti leluissa ja materiaaleissa.

Henkilöstö toimii lapsille kielellisenä mallina ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöönsä. Lapsia rohkaistaan käyttämään kieltä monipuolisesti ja heille sallitaan eri kielten käyttö osana vuorovaikutusta. Lapsille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin. Varhaiskasvatuksen toiminta tukee kaikkien lasten kielellisten taitojen ja päättelykyvyn kehittymistä. Kielitietoista toimintaa kuvataan tarkemmin luvussa 4.5.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä välteään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana riittävään fyysiseen aktiivisuuteen, rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia. ➤ Päivän ja viikon toimintaa ja rakennetta tehdään lapsille ja henkilöstölle näkyväksi. Toiminnan ennakointi luo turvaa ja rauhallisen ilmapiirin.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvittaessa. ➤ Lasten kanssa harjoitellaan tunnistamaan, nimeämään ja ilmaisemaan tunteita, säätelemään niitä ja löytämään keinoja, joilla tunteita voi purkaa turvallisesti. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Ryhmytyminen ja lapsiryhmän hyvä ilmapiiri ehkäisevät kiusaamista tehokkaasti. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan jokaisena päivänä, että kukaan lapsi ei jää tahtomattaan yksin ja kaikilla on leikkikaveri. Henkilöstö tukee lasten keskinäistä vuorovaikutusta ja mahdollistaa myös lapsen ja turvallisen aikuisen väliset yhteiset tärkeät kokemukset.

Helsingissä toteutetaan kaikilla opetuksen asteilla kiusaamisen vastaista toimenpideohjelmaa (KVO13). Yksiköiden toimintasuunnitelmassa kuvataan, miten yksikössä vahvistetaan kaveritaitoja, vuorovaikutus-, empatia- ja tunnetaitoja sekä miten yhdessä lasten kanssa ratkaistaan ristiriita- ja konfliktitilanteita.

➤ Henkilöstö vastaa lapsen aloitteisiin ja tunteisiin sensitiivisesti. Henkilöstön positiivinen asenne ja esimerkiksi myönteisestä vuorovaikutuksesta vahvistavat koko ryhmän turvallista ja moninaisuuden hyväksyvää ilmapiiriä. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen.

Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Esimerkki inklusiivisen toimintakulttuurin arvioinnista

Mistä tiedämme, että olemme onnistuneet?

- Kaikki lapset pääsevät osallistumaan toimintaan ja vaikuttamaan toiminnan sisältöön
- Tunnistamme vahvuuksia jokaisessa lapsessa ja ohjaamme lapsia tunnistamaan vahvuuksia itsessään ja toisissa
- Tuemme lasten ystävyysuhteita ja tunnetta ryhmään kuulumisesta
- Toimimme pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa pienryhmissä niin, että myös siirtymät ovat suunniteltuja ja porrastettuja

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, inklusiivinen, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä ➤ sekä erilaisia materiaaleja ja välineitä valittaessa. Oppimisympäristöjen rakentamisessa hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan myös erilaisia kierrätysmateriaaleja.

Monipuolisia oppimisympäristöjä suunnitellaan, rakennetaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa ja lasten tarpeet huomioiden. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolisteoreettien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto, pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. ➤ Helsingin varhaiskasvatuksessa hyödynnetään laajasti erilaisia luonnon ympäristöjä; metsät, puistot, kalliot ja merenrannat tarjoavat hyvät mahdollisuudet monipuoli-

seen toimintaan ja oppimiseen. Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä alueen eri toimijoiden sekä kaupungin monipuolisten kulttuurin-, liikunnan-, ympäristökasvatuksen-, nuorisotyön- ja vanhustyön verkostojen kanssa. Alueellisella toiminnalla on merkityksellinen tehtävä yhteisöllisyyden rakentamisessa. Lapset liittyvät lähiyhteisöönsä erilaisten juhlien, retkien ja traditioiden kautta. Oppimisympäristön moninaisuus ja alueelliset yhteistyöverkostot kirjataan yksikön toimintasuunnitelmaan.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä fyysiset että virtuaaliset vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, konsertteihin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Lasten saatavilla ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, ikätasoisia, pedagogisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Digitaalinen teknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä tarkoituksenmukaisella tavalla. ➤ Lasten omien digitaalisten laitteiden, lelujen ja muiden välineiden käytöstä sovitaan aina erikseen yhdessä henkilöstön ja huoltajien kanssa.

➤ Henkilökunnan ammatillisen osaamisen kehittäminen, uusien työtapojen kokeileminen ja omaksuminen sekä ryhmän pedagogisen toiminnan systemaattinen arviointi yhdessä lasten kanssa ovat tärkeä osa oppimisympäristöjen kehittämistä. Oppimisympäristöjä muuttamalla ja rikastamalla lapsille tarjotaan uusia oppimisen mahdollisuuksia.

Esimerkki oppimisympäristön laadun arvioinnista

Mistä tiedämme, että olemme onnistuneet?

- Tarkastelemme, arvioimme ja muokkaamme oppimisympäristöjä yhdessä lasten kanssa
- Moninaisuus näkyy oppimisympäristössä, leikkivälineissä ja materiaaleissa
- Hyödynnämme monipuolisesti luonto- ja ulkoympäristöjä
- Teemme alueen varhaiskasvatuksen, kulttuurin, liikunnan ja muiden toimijoiden kanssa aktiivista, lasten leikkiä, oppimista ja yhteisöihin kiinnittymistä edistävää yhteistyötä

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä edistetään varhaiskasvatuksen tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa. ▶ Sen avulla taataan, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatuksista, opetusta ja hoitoa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa yhteistyön suunnitelmallisuudesta ja monialaisen yhteistyön toteutumisesta.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä. Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken, että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta.

▶ Helsingin varhaiskasvatuksessa huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön periaatteet sekä viestintään liittyvät toimintamallit kirjataan yksikön toimintasuunnitelmaan. Helsingissä toteutetaan säännöllisesti asiakaskyselyitä sekä kerätään palautetta huoltajilta. Niistä saatu tieto otetaan huomioon varhaiskasvatuksen kehittämistyössä.

Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi. ▶ Keskustelulle huoltajien kanssa varataan riittävästi aikaa. Huoltajien kieli- ja kulttuuritietous sekä muu asiantuntemus tuovat lisäarvoa varhaiskasvatukseen.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. ▶ Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeä osa päivittäistä yhteistyötä. Huoltajat saavat myös kertoa lapsensa yksilöllisistä vahvuuksista ja kiinnostuksen kohteista ja ne huomioidaan toiminnassa.

Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista. ➤ Huoltajat ovat aina mukana lapsensa tukea ja sen järjestämistä koskevassa suunnittelussa, arvioinnissa ja päätöksenteossa.

Huoltajat saavat tietoa lapsensa ryhmän suunnittelusta, toiminnasta ja sen tavoitteista. Henkilöstö vastaa toiminnan näkyväksi tekemisestä ja ottaa huomioon myös ne perheet, jotka eivät esimerkiksi ymmärrä suomen kieltä. Kaikkien lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. ➤ Helsingin varhaiskasvatuksessa dokumentoidaan ryhmän pedagogista toimintaa digitaaliseen ryhmäportfolioon. Lapsiryhmän toiminnan tavoitteet ja toiminnan merkitys lasten oppimiselle ja kehitykselle avataan ryhmäportfolioissa. Ryhmäportfolion avulla huoltajat pääsevät myös seuraamaan ryhmän arkea sekä oppimisen, oivaltamisen ja ilon hetkiä. Ryhmäportfolioissa käytetään paljon kuvallista ilmaisua, jota huoltajat voivat katsella yhdessä lapsen kanssa.

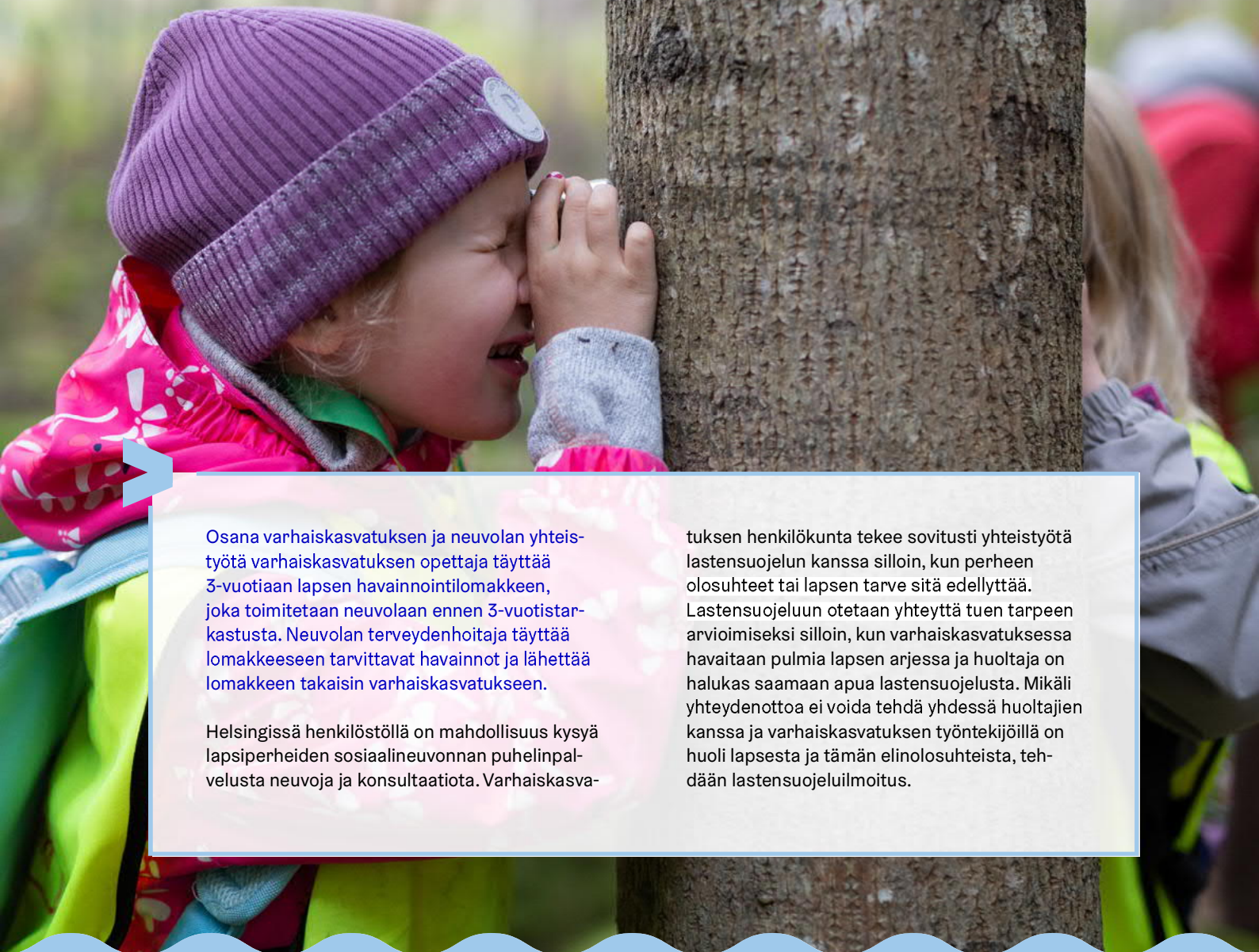
➤ Helsingissä on käytössä Mitä kuuluu? –malli. Sen tarkoituksena on vahvistaa lapsiperheille tarjottavaa varhaista tukea. Mallin ydin on, että perheiltä kysytään mitä heille kuuluu osana varhaiskasvatuksen päivittäisiä kohtaamisia. Tämä antaa huoltajille mahdollisuuden kertoa kysyjälle arjestaan, niin onnistumisista kuin huolistakin. Henkilöstön tehtävänä on kohdata ja

kuunnella sensitiivisesti, jos perheessä on esimerkiksi yliormittuneisuutta, väsymystä tai muita huolia. Jos varhaiskasvatuksen työntekijä näkee avuntarpeen, hän kertoo huoltajille heidän mahdollisuuksistaan saada neuvoja ja tukea tilanteeseen esimerkiksi ottamalla yhteyttä lapsiperheiden sosiaali-neuvontaan. Työntekijä voi myös soittaa tukea antavalle taholle yhdessä huoltajien kanssa.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet. Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä. Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. ➤ Helsingin varhaiskasvatuksessa tehdään monialaista yhteistyötä esiopetuksen, koulun, neuvolan, lastensuojelun sekä muiden sosiaalipalveluiden ja terveydenhuollon toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään.

➤ Helsingissä varhaiskasvatuksessa olevan neljävuotiaan lapsen laaja terveystarkastus tehdään yhteistyönä perheen, varhaiskasvatuksen ja neuvolan kesken. Tätä kutsutaan Hyve 4 -malliksi. Noin kaksi kuukautta ennen lapsen 4-vuotissyntymäpäivää huoltajien kanssa käydään varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelu ja sen perusteella kirjataan lapsen kehitystä koskevat keskeiset tiedot tiedonsiirtolomakeeseen. Lomake lähetetään varhaiskasvatuksesta huoltajan suostumuksella neuvolaan. Neuvolassa lapselle tehdään laaja terveystarkastus, jonka perusteella terveydenhoitaja täydentää lomaketta ja lähettää sen takaisin päiväkotiin. Tavoitteena on tunnistaa yhteistyössä tuen tarpeet tarpeeksi ajoissa ja auttaa lasta ja perhettä oikeanlaisen tuen löytämisessä.

Osana varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyötä varhaiskasvatuksen opettaja täyttää 3-vuotiaan lapsen havainnointilomakkeen, joka toimitetaan neuvolaan ennen 3-vuotistarkastusta. Neuvolan terveydenhoitaja täyttää lomakkeeseen tarvittavat havainnot ja lähettää lomakkeen takaisin varhaiskasvatukseen.

Helsingissä henkilöstöllä on mahdollisuus kysyä lapsiperheiden sosiaalineuvonnan puhelinpalvelusta neuvoja ja konsultaatiota. Varhaiskasva-

tuksen henkilökunta tekee sovitusti yhteistyötä lastensuojelun kanssa silloin, kun perheen olosuhteet tai lapsen tarve sitä edellyttää. Lastensuojeluun otetaan yhteyttä tuen tarpeen arvioimiseksi silloin, kun varhaiskasvatuksessa havaitaan pulmia lapsen arjessa ja huoltaja on halukas saamaan apua lastensuojelusta. Mikäli yhteydenottoa ei voida tehdä yhdessä huoltajien kanssa ja varhaiskasvatuksen työntekijöillä on huoli lapsesta ja tämän elinolosuhteista, tehdään lastensuojeluilmoitus.

Esimerkki yhteistyön arvioinnista

Mistä tiedämme, että olemme onnistuneet?

- Kerromme toiminnan tavoitteista ja merkityksestä huoltajille säännöllisesti
- Tarjoamme huoltajille mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa ryhmän toimintaan heille sopivalla tavalla
- Tunnetta alueen yhteistyökumppanit lapsi- ja perhepalveluista

4

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio sivulla 37). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön suunnittelema toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Tavoitteellisen ja inklusiivisen toiminnan perustan luovat arvoperusta, oppimiskäsitys, niihin pohjautuva toimintakulttuuri sekä monipuoliset oppimisympäristöt, yhteis-

työ, työtavat ja lapsen tuki. Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöönsä liittyvät merkittävimmät asiat sekä luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua.

Lasten varhaiskasvatussuunnitelmat ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimiseensa siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

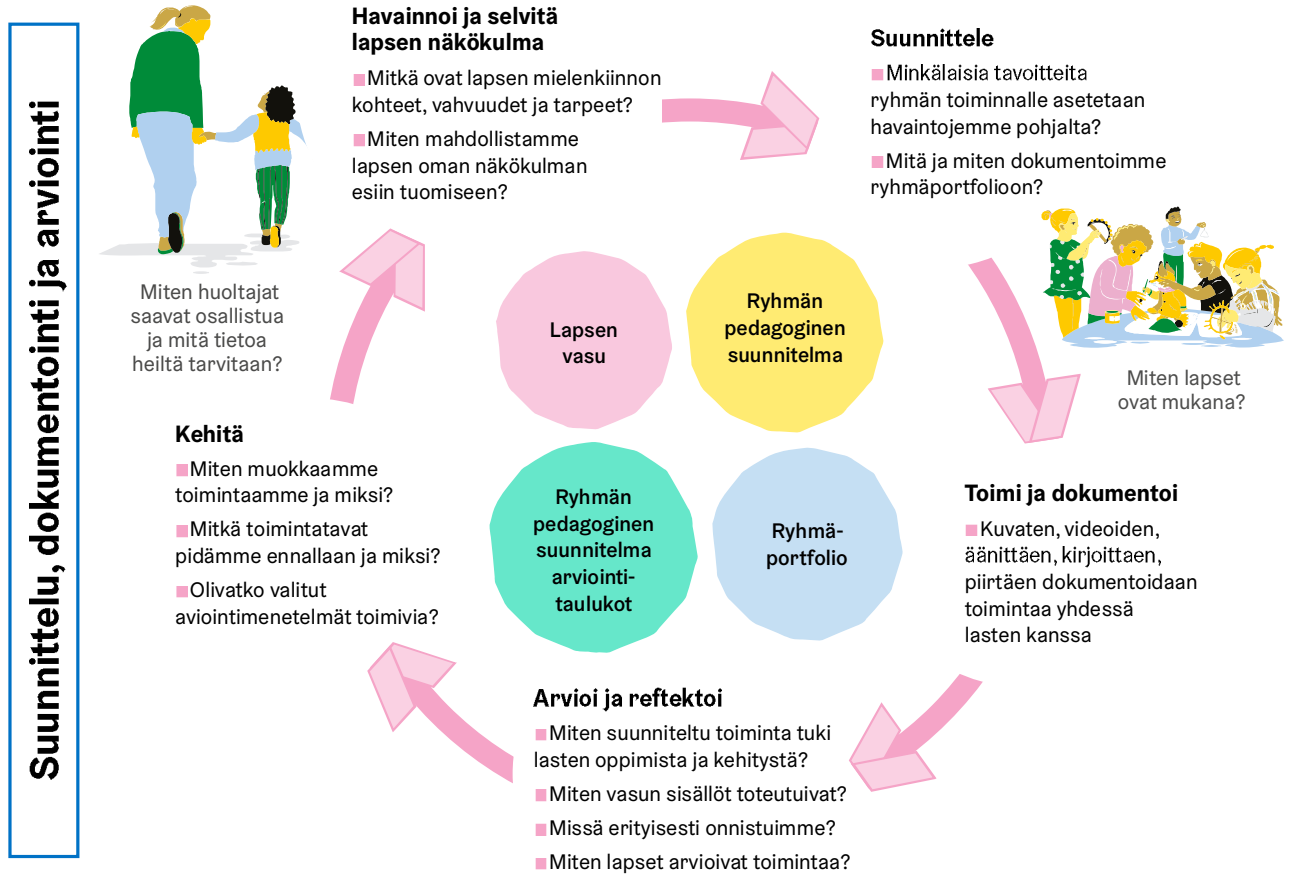
Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi.

Helsingissä toteutetaan suunnitelmallista pedagogista dokumentointia. Pedagogisen dokumentoinnin kokonaisuus muodostuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta, yksikön toimintasuunnitelmasta, ryhmän pedagogisesta suunnitelmasta ja ryhmäportfoliosta sekä näiden pohjalta tehdystä arvioinnista.

Ryhmän pedagogiseen suunnitelmaan kirjatut tavoitteet todentuvat toiminnassa, ja toiminta dokumentoidaan ryhmäportfolioon. Sen avulla lasten kanssa palataan yhteisiin kokemuksiin, käydään keskustelua, arvioidaan ja suunnitellaan tulevaa.

Lasten kanssa tuotetaan iän ja kehitystason mukaisesti materiaalia arkipäivän havainnoista, ilmiöpohjaisen oppimisen kokonaisuuksista sekä ryhmässä toteutetuista leikki- ja tutkimusprojekteista. Dokumentointia toteutetaan erilaisin tavoin ja välinein samalla harjoitellen digitaalisen osaamisen taitoja. Ryhmäportfolioon koottua materiaalia jaetaan huoltajille, josta he saavat tietoa toiminnasta ja sen pedagogisesta sisällöstä. Onnistunut pedagoginen dokumentointi tuo näkyviin oivallukset, kokemukset ja yhteisen tekemisen ilon, jotka lisäävät ryhmän yhteishenkeä.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opetteluun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet voivat olla kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia.

Helsingissä työtapojen valinnassa huomioidaan kaupungin laajat ja monipuoliset mahdollisuudet, joihin kuuluvat esimerkiksi luonto, julkinen liikenne, liikkumisen mahdollisuudet, eri yhteistyökumppanit, kulttuuri- ja muut kohteet sekä kaupungin monikerroksinen rakenne ja historia. Tavat, joilla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee tilanteiden, valittujen aihepiirien ja lasten yksilöllisen kehityksen mukaan. Helsingissä ilmiöpohjainen oppiminen, asioiden ja ilmiöiden laaja-alainen tarkastelu ja tutkiminen yhdessä lasten kanssa innostaa toimintaan, jossa lopputulos ei ole ennalta suunniteltu.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa ja sen mahdollisuuksia hyödynnetään monipuolisesti päivittäin. Leikki nähdään jokaisen lapsen oikeutena ja tärkeänä pedagogisena työkaluna.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset inkluusiivisten periaatteiden mukaisesti varmistaen, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. ▶ Lapsilla voi olla erilaisia leikkiin ja leikkitaitoihin liittyviä tuen tarpeita. Henkilöstö havainnoi ja tunnistaa tarpeet ja toteuttaa tarvittavat toimenpiteet leikin mahdollistamiseksi. Leikin tukeminen ja rikastaminen kuuluvat jokaisen henkilöstön jäsenen tehtäviin.

On tärkeää, että lapset ovat osallisina leikkien ja leikkiympäristöjen kehittämisessä. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä ja peilaavat kokemuksiaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. He jäljittelevät ja kokeilevat näkemäänsä ja oppivat uusia taitoja. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Leikkiessään lapset voivat myös käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Laaja-alaisen osaamisen ja oppimisen alueiden sisällöt näkyvät leikin pedagogiikassa. Henkilöstö hyödyntää leikin juonen kehittämisessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa esimerkiksi draamaa, improvisaatiota ja satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö rikastaa eri

tilanteita leikinomaisuudella ja hyödyntää erityisesti odotustilanteissa leikin ja liikkumisen mahdollisuuksia. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla. ▶ Sukupuolistereotyyppisten leikkiä rajoittavien tekijöiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen vaativat henkilöstöltä yhteistä keskustelua ja leikkikäytänteiden kehittämistä.

Henkilöstö luo leikille hyvät olosuhteet ja ottaa huomioon sen, että pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Henkilöstö tiedostaa ja tunnistaa lapsen leikin kehityksen vaiheet ja toisaalta myös sen, että jokaisen lapsen kehitys on yksilöllistä. Pienten lasten leikki on varhaisessa vaiheessa aikuisen ja lapsen välistä kontakti- ja vuorovaikutusleikkiä. Vähitellen lapsen kiinnostus ympäröivään maailmaan kasvaa, jolloin leikki alkaa kohdistua esineisiin ja niiden tarkoituksiin. Näissä leikin varhaisissa vaiheissa lapsi leikkii yleensä joko yksin tai rinnakkain. Yksin- ja rinnakkaisleikki kehittyy hiljalleen yhteisleikkiin, jolloin lapsiryhmän välisessä leikissä muotoutuu erilaisia vuorovaikutussuhteita ja rooleja. Leikin teemat kumpuavat lasten kokemusmaailmasta. Roolileikin myötä leikin muodot kehittyvät edelleen kohti ilmaisu- ja juonellisia kuvitteluleikkejä sekä sääntöjen neuvottelua vaativia leikkejä ja yhteispelejä. Kaikissa leikin kehityksen vaiheissa henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo ovat merkittävässä roolissa. Läsnäolo tukee muun muassa lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit sekä digitaaliset välineet ja sovellukset tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Kaikki mukaan leikkiin

Henkilöstö on mukana leikeissä, luoden edellytyksiä lasten yhteisölliseen, pitkäkestoiseen ja tyydytystä tuottavaan leikkiin. Leikkiä havainnoidaan ja dokumentoidaan arvioinnin ja toiminnan suunnittelun pohjaksi. Jokaisen lapsen osallisuuden toteutuminen varmistetaan.

Leikkiin
heittäytyminen

Leikki-
aloitteisiin
vastaaminen

Osallisuuden
vahvistaminen

Kaverisuhteiden
ja yhteisöllisyyden
vahvistaminen

Leikkejä rikastetaan ja tuetaan lapsen ikätason sekä leikin kehitysvaiheen mukaisesti. Laaja-alaisen osaamisen alueet ja oppimisen alueiden sisällöt täydentävät leikkiä.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetus-suunnitelman perusteiden mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- ▶ Kielten rikas maailma
- ▶ Ilmaisun monet muodot
- ▶ Minä ja meidän yhteisömme
- ▶ Tutkin ja toimin ympäristössäni
- ▶ Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Vuoro-
vaikutus-
taidotKielen
ymmärtämisen
taidotPuheen
tuottamisen
taidotKielen
käyttö-
taidotKielellinen
muisti ja
sanavaranto

Kielitietoisuus

KEHITTYVÄT KIELELLISET IDENTITEETIT

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja sanavarantonsa laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikkittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen

muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänneisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti.

➤ Henkilöstö varmistaa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus tulla ymmärretyksi ja ymmärtää ympäristönsä tapahtumia sekä osallistua niihin. Toimintaa suunnitellaan siten, että oppimisen sisältöjen lisäksi toiminnalle asetetaan kielelliset tavoitteet. Oppimisympäristöt ovat monikielisiä ja niissä käytetään useita kieliä rinnakkain. Ne ovat turvallisia ja rohkaisevat sekä innostavat oppimaan kieliä, kielistä ja kielillä. Lapset oppivat kieliä leikkien, laulaen, tanssien, puheen, tarinoiden, kertoen, kuunnellen ja kysyen.

Henkilöstö ja lapsiryhmät saavat varhaiskasvatuksen suomi toisena kielenä -opettajien ammatillista tukea ja ohjausta kieli- ja kulttuuritietoisien varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Varhaiskasvatuksessa käytetään erilaisia kielitietoisuuden toiminnan arviointi- ja tukimateriaaleja, kuten Kielipeda-työvälinettä ja Ota koppi -materiaalia.

Helsingin varhaiskasvatuksessa lukemista vahvistavan toimintakulttuurin edistämiseksi henkilöstö suunnittelee lapsiryhmälle tavoitteellista kirjallisuuskasvatusta, jossa huomioidaan lasten kiinnostuksen kohteet. Henkilöstö toimii lukemisen mallina, tukee lapsia lukijaksi kasvamisessa ja luo ryhmään sallivan ja keskustelemaan ilmapiirin. Oppimisympäristöä rakennetaan yhdessä lasten kanssa myönteiseksi ja kielelliseen ilmaisuun innostavaksi. Yhdessä tutkitaan, luetaan ja tuotetaan erityyppisiä tekstilajeja, tutustutaan kirjallisuuden eri

lajeihin ja hyödynnetään monipuolisesti taidelähtöisiä menetelmiä kirjaprojekteissa. Toiminnassa hyödynnetään Helsingin kirjasto- ja kulttuuripalveluita.

Ryhmässä toteutettua kirjallisuuskasvatusta dokumentoidaan eri menetelmin ja perheille jaetaan tietoa lapselle lukemisen merkityksestä. Arvioinnin ja kehittämisen tueksi varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on käytettävissään Lukuympyrä-materiaali.

Varhaiskasvatuksen kulttuuripolku

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsityöllisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvausta sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniais-

tisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaanialta että suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekeminen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Helsingissä lasten laaja ja moninainen ilmaisu- ja kulttuurikasvatus toteutetaan yhdessä kulttuuritoimen eri toimijoiden sekä taiteellisten järjestöjen kanssa. Helsingissä tehdään tiivistä yhteistyötä kulttuurin kummit lapset toiminnan kanssa, jossa eri kulttuuritoimijat tarjoavat jokaiselle ikäluokalle taide- ja kulttuurielämyksiä. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan ja niitä harjoitellaan myös kulttuuripolun sisältöjä toteuttamalla. Helsingin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen kulttuuripolku muodostaa yhdessä perusopetuksen kulttuuripolun kanssa kokonaisuuden, jonka avulla mahdollistetaan lasten tasavertainen mahdollisuus taiteen ja kulttuurin kokemiseen sekä tekemiseen.

Musiikillisen ilmaisun tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruiltaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoitamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi ker-toen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien.

Helsingin varhaiskasvatuksessa musiikillista toimintaa lähestytään leikkillisyyden ja onnistumisen kokemusten tuottamisen kautta. Lapsille tarjotaan kokemuksia myös musiikin ja liikkeen yhdistämisestä. Erilaiset soittimet ja musisoinnin välineet ovat monipuolisesti lasten käytettävissä ja niiden käyttöön opastetaan. Musiikkiesityksiä ja esiintymistilanteita voidaan toteuttaa ryhmien sisällä tai suuremmalle yleisölle esimerkiksi yhteisissä juhlissa.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisu- muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi vä-reihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, hienomotorisia taitoja, rakenteiden, materiaalien ja teknikoiden tuntemusta sekä muotoilua harjoitellaan lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu.

Helsingin varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan monipuolisesti mahdollisuuksia omien tuotostensa esittelyyn, jakamiseen ja kannustavan vertaispalautteen antamiseen. Työskentelyä ja tuotoksia dokumentoidaan esimerkiksi kuvaamalla, videoimalla ja äänittämällä. Tuotoksia laitetaan esille varhaiskasvatustyöskentelyssä ja kuvia ja videoita jaetaan esimerkiksi ryhmäportfolioissa.

Näyttelyitä ja esityksiä voidaan järjestää myös yhteistyössä kaupungin taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa. Lasten ilmaisua tehdään näkyväksi yhteisissä juhlissa ja tapahtumissa.

Käsityöllisen ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille ko-keilun, tutkimisen, yhteisöllisen tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia käsityön tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten kanssa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työestetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä median näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystävyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen katsomuskasvatuksessa yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnottomuutta. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenkiertoon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Helsingillä on pitkä ja monipuolinen historia, johon lasten kanssa voidaan tutustua vierailemalla historiallisissa kohteissa lähiympäristössä ja eri puolilla kaupunkia tai esimerkiksi tutkimalla vanhoja valokuvia. Lastentarhamuseo, Helsingin kaupunginmuseo, Kansallismuseo sekä kirjastot toimivat tärkeinä pedagogisina yhteistyökumppaneina.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohdita tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Helsingin varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti lapsen matemaattisen ajattelun, luonto- ja ympäristösuhteen sekä teknologiasuhteen kehittymistä. Lapsen tutkimisen ja ajattelun taitoja sekä teknologisen soveltamisen taitoja vahvistetaan tutkivalla ja kokeilevalla työtavalla. Lapsia rohkaistaan yhdessä tekemään kysymyksiä, etsimään niihin vastauksia ja tekemään päätelmiä. Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään eri toimijoiden matematiikka-, luonto-, tiede-, ympäristö- ja teknologiaoppimisen ympäristöjä. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lapsen ymmärrystä siitä, että ekologinen kestävyys on kaiken kestävyiden perusta. Leikin, pelillisyyden ja seikkailun keinoin tutkitaan ja toimitaan ympäristössä.

Matemaattinen ajattelu

Varhaiskasvatuksessa matemaattinen ajattelu tukee lasten kehittyviä valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään sekä syy- ja seuraussuhteita. Lapsia innostetaan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Heitä kannustetaan tarkastelemaan, pohtimaan ja kuvailemaan havaintojaan monipuolisesti esimerkiksi sanallisesti, kuvallisesti, kehollisesti tai eri välineiden avulla.

Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lukukäsitteen muotoutumista tuetaan kaikenikäisillä lapsilla. Lapsia ohjataan lukumäärien havainnointiin leikkien yhteydessä. Lapsen kasvaessa laajennetaan lukukäsitettä lukujen suhteisiin esimerkiksi kokeilemalla mittamista. Tilan hahmottamista sekä suhde- ja sijaintikäsitteitä harjoitetaan liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla. Syiden ja seurausten suhteisiin sekä

ohjelmoinnin taustalla oleviin periaatteisiin tutustutaan leikin, lelujen ja pelien avulla. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja niiden geometrisia muotoja rakentelemalla, askartelemalla ja muovailmalla. Aikakäsitettä avataan vuorokauden- ja vuodenaikojä havainnoimalla.

Teknologiakasvatus

Lapsen teknologiasuhde kehittyy, kun tutustutaan, miten erilaiset arkipäivän teknologiset laitteet ja järjestelmät, kuten kodinkoneet, tieto- ja viestintäteknikka sekä kulkuvälineet toimivat. Teknologian soveltamisen taitoja harjoitellaan rohkaisemalla lapsia yhdessä kehittämään luovia ratkaisuja ja toteuttamaan ideoitaan esimerkiksi eri materiaaleista ja erilaisin välinein rakentelemalla, askartelemalla ja muovailmalla tai muita ilmaisun keinoja käyttäen. Erilaiset ohjelmitavat välineet tarjoavat mahdollisuuksia lasten matemaattisen ajattelun kehittämiseen sekä teknologisten taitojen harjoitteluun.

Ympäristökasvatus

Luonto- ja ympäristösuhteen kehittymistä tuetaan kolmesta näkökulmasta: oppiminen ympäristössä ja ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Retkiä lähiluontoon ja kaupungin rakennettua ympäristöä hyödynnetään aktiivisesti oppimisen kohteina sekä oppimis- ja leikkiympäristöinä. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Lapsia kannustetaan havainnoimaan luonnon ilmiöitä eri aistein ja eri vuodenaikoina ja samalla opetellaan kantamaan vastuuta ympäristöstä ja sen hyvinvoinnista.

Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan mutta ilman että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.

Helsingin varhaiskasvatuksessa luonto- ja ympäristösuhteen kehittymistä edistetään ja kestävään elämäntapaan tutustutaan Kettu-materiaalin avulla.

Kettu – kestävä tulevaisuus varhaiskasvatuksessa -materiaali yhdistää ympäristö- ja ilmastokasvatuksen, tulevaisuudenlukutaidon ja uutta luovan osaamisen. Kettu-materiaalin monipuoliset sisällöt innostavat leikkiin, kestävä tulevaisuuden tutkimiseen ja ajattelutaitojen kehittymiseen.

Lasten kanssa perehdytään laaja-alaisesti kestävä elämäntavan sisältöihin, kestävä kehityksen konkreettiseen toteuttamiseen ja vahvistetaan myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Kestävä tulevaisuuteen perehdytään erityisesti hyvinvoinnin, ilon, luovuuden, myötätunnon ja uteliaisuuden näkökulmista. Varhaiskasvatuksessa luodaan perusta ekososiaaliselle sivistykselle tutkimalla luonnon hyvinvointia ja perehtymällä erityisesti ekologiseen kestävyteen.

Liikunta on luonteva osa lapsen varhaiskasvatuspäivää. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä, varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksia (OKM 2016:21).

Kasvan, liikun ja kehityksen

Kasvan, liikun ja kehityksen -oppimisen alueeseen sisältyy liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyden ja turvallisuuden liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ul-

kona. Liikuntakasvatukseen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsensä-telytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. ➤ Varhaiskasvatuksen henkilöstö tukee yhdessä huoltajien kanssa lapsen liikunnallista kasvua ja innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa olosuhteissa ja ympäristöissä.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Lasten motoristen taitojen kehittymistä havainnoidaan yhteisesti sovitulla tavalla ja tietoa hyödynnetään toiminnan suunnittelussa. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyyppisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Helsingissä varhaiskasvatuksessa noudatetaan fyysisen aktiivisuuden suosituksia toteuttamalla kansallista Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa kehittämällä päivittäin toteutettavaa liikuntamyönteistä toimintakulttuuria. Liikkuminen on osa pedagogista toimintaa, jossa näkyy leikki ja liikunnan ilo. Henkilöstö kannustaa lapsia löytämään omat tapansa liikkua ja luonnostaan vähemmän toiminnallisia lapsia tuetaan ja kannustetaan liikkumisessa. Henkilöstö näyttää omalla toiminnallaan esimerkkiä myönteisestä suhtautumisesta liikunnallisuuteen ja toiminnallisuuteen ja kiinnittää erityistä huomiota pitkäkestoisen, turhan paikallaanolon välttämiseen. Liikuntavälineet ovat esillä ryhmätiloissa tarjoamalla mahdollisuuden omaehtoiseen leikkiin ja liikkumiseen. Liikkumisen kokonaiskuvaa arvioidaan säännöllisesti kansallisia arvioinnin työkaluja käyttäen, kuten Likes ja Valssi.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa terveyden ja turvallisuuden liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuden liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Lasten ikätasoisista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustavan mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä. Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä ruotsia että suomea. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. ▶ Helsingissä järjestetään keskitetysti kaksikielistä suomi-saame-varhaiskasvatusta.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttäen ja omaksuen romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatusta voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. ▶ Helsingissä viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatusta toteutetaan inklusioperiaatteen mukaan lapsen lähipäiväkodissa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa viittomakieltä käyttävien lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti vieras-kielisten ja monikielisten lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti ja pedagogisesti suunniteltuna kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväline. Kielen ymmärtäminen- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja oppettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5). Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. Varhaiskasvatusta tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttäen ja omaksuen myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molempipuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyuskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Yksityisessä varhaiskasvatuksessa tarjotaan kaksikielistä laajamittaista ja suppeampaa kaksikielistä varhaiskasvatusta usealla eri kielellä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Helsingissä tarjotaan varhaiskasvatuksesta perusopetuksen loppuun asti jatkuvaa ruotsin kielen kielikylpyä. Ohjelman tavoitteena on, että lapsi saavuttaa vahvan kielitaidon molemmissa kotimaisissa kielissä. Helsingissä kielikylpypolku alkaa 3–6-vuoden ikäisenä ja jokainen kielikylvyssä aloittanut lapsi saa paikan kielikylpynä toteutettavasta esi- ja perusopetuksen ryhmästä.

Kielikylvyssä altistuminen ruotsin kielelle on ohjelman alussa runsasta ja varhaiskasvatus järjestetään kokonaan ruotsiksi. Ruotsin kielen omaksumista ja oppimista tuetaan kielikylpy pedagogiikan periaatteiden mukaisesti ja lapselle puhutaan ruotsia. Lasta kannustetaan ruotsin kielen käyttöön ja sen harjoittelemiselle järjestetään runsaasti tilaisuuksia. Lapset voivat kuitenkin aina halutessaan käyttää suomea.

Yhteistyö huoltajien kanssa on kielikylvyssä tärkeää ohjelmaan sitoutumisen kannalta. Huoltajia ohjataan käyttämään kotona suomea mahdollisimman paljon ja monipuolisesti, jotta myös lapsen suomen kielen taito kehittyy. Lisäksi huoltajille tehdään näkyväksi, että kielikylpy polku jatkuu varhaiskasvatuksesta, esiopetukseen ja edelleen perusopetuksen 9. luokan loppuun asti.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa vähintään neljäsosa toiminnasta toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin suomeksi. Helsingissä laajamittaista kaksikielistä varhaiskasvatusta järjestetään yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Kunnallisessa toiminnassa esiopetuksesta lähtien.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa korkeintaan neljäsosa toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin suomen kielellä. Kielirikasteisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä ja kielenoppimista kohtaan. Helsingissä kielirikasteista varhaiskasvatusta järjestetään yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Kunnallisessa toiminnassa esiopetuksesta lähtien.

5

Lapsen tuki

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. ➤ Varhaiskasvatuksen opettaja tai erityisopettaja vastaa päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen tarvitseman tuen ja toimenpiteiden kirjaamisesta lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää tukea heti tuen tarpeen ilmettyä.

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Tuen tarpeen havainnointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluu koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnsä ja vastuidensa mukaan.

Päiväkodin johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunni-

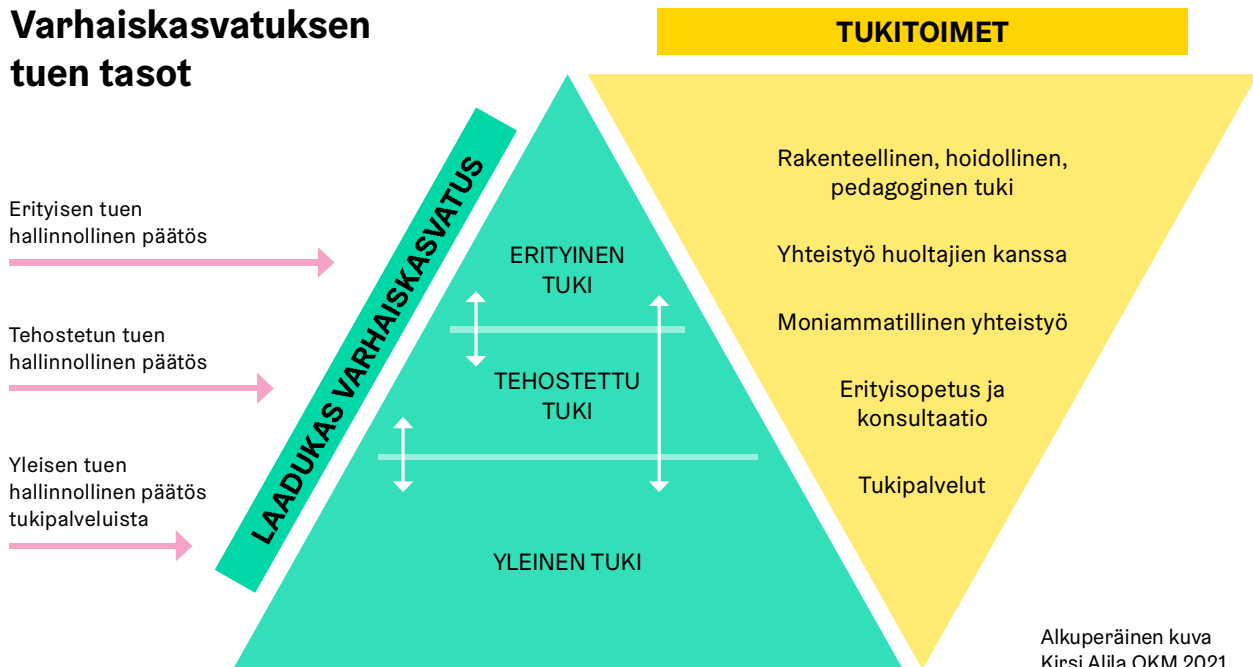
telmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/ tai ryhmässä toteutettavaa opetusta. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Kiertävän varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa.

Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsiryhmänsä lasten yksilöllisen oppimisen tukemisesta.

Varhaiskasvatuksessa on lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan.

Varhaiskasvatuksen tuen tasot

Varhaiskasvatuksen opettaja ja erityisavustaja suunnittelevat yhdessä kasvun ja oppimisen tuen toteuttamisen yksittäisen lapsen ja ryhmän tarpeiden pohjalta. Varhaiskasvatuksen opettajan tehtävänä on suunnitella, tukea ja ohjata oppimista sekä arvioida lapsen ja koko ryhmän oppimista ja työskentelyä. Avustaja avustaa lasta tai ryhmää varhaiskasvatukseen ja kuntoutukseen liittyvien yksittäisten tehtävien suorittamisessa varhaiskasvatuksen opettajan tai terapeuttien ohjeiden mukaan.

Kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja on lapsen tuen tarpeen pedagogisessa havainnoinnissa, suunnittelussa ja ohjauksessa varhaiskas-

vatuksen opettajan ja muun lapsen kanssa toimivan henkilöstön tukena. Lisäksi hän osallistuu lapsen tuen koordinointiin ja valmisteluun monialaisesti, sekä tukea tarvitsevien lasten opinpolun suunnitteluun yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilöstön, esihenkilöiden, huoltajien ja tutkivien tahojen kanssa.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi tehdään yhteistyössä kiertävän varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamisessa. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.

Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta sekä. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia.

Huoltajien kanssa käydään keskusteluja päivittäin ja jaetaan kokemuksia lapsen päivän tapahtumista, onnistumisista ja haasteista. Jos lapsen kasvusta ja oppimisesta herää huoli varhaiskasvatuksen opettaja keskustelee havainnoista aina ensin lapsen huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tarvittaessa keskusteluihin. Huoltajia tiedotetaan ja heillä on aina mahdollisuus olla mukana, kun lapsen asioita käsitellään moniammatillisesti. Heillä on myös mahdollisuus osallistua tiedonsiirtopalaveriin, joita käydään tarvittaessa lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen.

Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi käynnistyä varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla myös huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.

Monialainen yhteistyö

Yhteistyö perhekeskuksen sekä erikoissairaanhoidon sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kanssa toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sekä perhekeskuksen yhteistyöohjeesta löytyy kuvaus yhteistyöstä, työnjaosta sekä vakiintuneista yhteistyömalleista perhekeskuksen ja varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen välillä. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä.

Monialaista yhteistyötä lapsen tuen tarpeen kartoittamisessa ja tukimuotojen järjestämisessä tehdään varhaiskasvatuksen erityisopettajien, terveydenhuollon ammattilaisten sekä muiden tarvittavien asiantuntija- ja tutkimustahojen kanssa.

Sekä neuvolassa että varhaiskasvatuksessa pyritään havaitsemaan lapsiperheiden tuen tarpeet mahdollisimman varhain ja järjestämään tarpeenmukainen tuki ja apu lapselle ja hänen perheelleen. Neuvolatiimi toimintamalli tarjoaa varhaiskasvatuksen ammattilaisille mahdollisuuden lapsesta esiin tulleen huolen yhteiseen pohdintaan ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten konsultaatioon.

5.3

Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtaivoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia.

Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon lausuntoa. ➤ Hoitavan tahon mahdollisia lausuntoja, potilaskertomuksia ja käyntikirjauksia voidaan hyödyntää tuen suunnittelussa.

Lapsella on oikeus tuen tasosta riippumatta tuen palveluihin ja apuvälineisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi

- ▶ liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten esimerkiksi pyörätuoliliuskat ja kaiteet
- ▶ lapsen kommunikaation, näön, kuulon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet esimerkiksi kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Tehostetun tai erityisen tuen saamisen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea.

- Tuen käytännön järjestämisen avuksi on laadittu
  - ▶ Lapsen tuen käsikirja varhaiskasvatuksessa.

Yleinen tuki

Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/ tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamaa tukea. Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöstä.

➤ Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa varhaiskasvatuksen yleisestä tuesta, jota koko tiimi yhdessä toteuttaa. Yleinen tuki toteutuu lapsen omassa lapsiryhmässä pedagogisin keinoin esimerkiksi ennakoimalla, toimimalla pienryhmässä sekä käyttämällä puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikaatiota. Lapselle annettava tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tukitoimien riittävyttä ja niiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti. Mahdollisista tukipalveluista kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä tehdään hallinnollinen päätös.

Tehostettu tuki

Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista.

Aloite tuen tehostamiseksi voi tulla lapsen ryhmän henkilöstöltä tai huoltajalta. Lapsen mahdollista myöhempästä diagnoosista tai kuntoutuksen aloittamisesta ei voida käyttää tuen saamisen ehtona. Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös. Päätöksessä on mainittava tuen muodot, varhaiskasvatuksen järjestämispaikka ja tukipalvelut ja se on otettava huomioon lasten tai hoito- ja kasvatushenkilöstön määrässä, ellei lasta varten ole avustajaa. ➤ Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja tuen tarpeen arvioinnista ja kutsuu keskusteluun tarvittaessa mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tarvittaessa tehostetun tuen järjestämiseen, ohjaa muuta henkilöstöä tehostetun tuen toteuttamisessa ja osallistuu tarvittaessa keskusteluihin huoltajien kanssa. Tukemisen toimenpiteet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

- Tehostettu tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista pedagogisista tuen muodoista. Tehostetun tuen aloittaminen ei edellytä asiantuntijalausuntoa tuen tarpeesta. Tehostettua tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa, ellei lasta varten ole avustajaa.

Erityinen tuki

Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa, tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla heti tuen tarpeen ilmetessä.

Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista, tukipalveluista ja luonteeltaan se on jatkuvaa ja koko-aikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös. Päätöksessä on mainittava tuen muodot, varhaiskasvatuksen järjestämispaikka ja tukipalvelut ja se on otettava huomioon lasten tai hoito- ja kasvatushenkilöstön määrässä, ellei lasta varten ole avustajaa. Erityinen tuki voidaan toteuttaa joko lähipäiväkodin ryhmässä, integroidussa erityisryhmässä tai erityisryhmässä.

▶ Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja tuen tarpeen arvioinnista ja kutsuu keskusteluun tarvittaessa mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoita. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu tarvittaessa erityisen tuen järjestämiseen, ohjaa muuta henkilöstöä erityisen tuen toteuttamisessa ja osallistuu tarvittaessa keskusteluihin huoltajien kanssa. Tukemisen toimenpiteet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Erityinen tuki ei edellytä asiantuntijalausuntoa tuen tarpeesta, diagnoosia tai kuntoutustarvetta.

Mikäli varhaiskasvatusta järjestetään ensisijaisesti kehitysvammaisen lapsen erityisen yksilöllisen hoidon ja huolenpidon turvaamiseksi ja tavoitteena on edistää hänen suoriutumistaan päivittäisistä toiminnoista, on kysymyksessä kehitysvammalain mukainen erityishuolto. Tällöin varhaiskasvatus liittyy ensisijaisesti lapsen kuntoutuksellisiin tarpeisiin. Se on kehitysvammalain tarkoittama erityishuolto, joka on asiakasmaksulain mukaisesti maksutonta sosiaalipalvelua.

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tuen muotoja.

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärutmin luominen. ▶ Ryhmän toiminnan porrastaminen ja eriyttäminen ovat tärkeä osa lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista, samoin suunnitelmallinen toiminnallisuuden huomioiminen päivän rakenteissa. Lapsen tukeen kuuluvat myös sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten esimerkiksi viittomien, kuvien tai erilaisten teknologisten ratkaisujen käyttö. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lapsen varhaiskasvatus voidaan järjestää tarvittaessa ➤ integroidussa erityisryhmässä tai erityisryhmässä. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen ovat rakenteellisia tuen muotoja.

➤ **Rakenteellisia tuen muotoja Helsingissä ovat ryhmäkoon pienentäminen, ryhmä- tai lapsikohtainen avustaja, osa- tai kokoaikainen varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki, vahvistettu henkilöstömäärä, integroitu erityisryhmä ja erityisryhmä.** Lapsen tai ryhmän tarvitsemaa avustajan tukea antavat alueella toimivat avustajat. Varhaiskasvatuksen aluepäälliköt päättävät alueensa avustajien, varhaiskasvatuksen lastenhoitajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien kohdentumisesta alueen varhaiskasvatustukikeskityksiin. Lasten tuen tarpeeseen voidaan vastata pienentä-

mällä lapsiryhmää tai vahvistamalla ryhmän henkilöstömäärää. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki on konsultatiivista, osa-aikaista tai kokonaikaista. Avustajat toimivat ryhmä- tai lapsikohtaisina avustajina. Lapset monivammaisten lasten erityisryhmiin sekä lapset, jotka saavat lähihoitajan tutkintoa edellyttävien erityisavustajien tukea, valitaan keskitetysti. Helsingissä lapsen varhaiskasvatus voidaan järjestää tarvittaessa integroidussa erityisryhmässä tai erityisryhmässä.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. ➤ Kun päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalla lapsella ilmenee lääkehoitoa vaativa sairaus tai sinne on tulossa säännöllistä lääkehoitoa tarvitseva lapsi, yksikön esimiehen vastuulla on huolehtia lääkehoitosuunnitelman laatimisesta ja varmistaa, että lapselle laaditusta lääkehoitosuunnitelmasta on maininta lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa.

5.4 Lapsen tuen arviointi

Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi käynnistyy varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemän havainnon pohjalta. Aloite lapsen tuen tarpeen arvioinnista voi alkaa myös huoltajan, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön huomiosta.

Varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja vastaa lapsen tuen arvioinnista. Myös muu henkilöstö osallistuu tuen arviointiin. Sosiaali- ja terveysviranomaiset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

Varhaiskasvatuksessa tuen tarpeen arviointia toteutetaan kaikilla tuen tasoilla. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, kuitenkin ➤ vähintään kaksi kertaa toimintakauden aikana, sekä tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan sekä huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä tuen tarpeen ja toteuttamisen arvioinnissa. ➤ Henkilöstö tekee havaintoja lapsen vahvuuksista ja tuen tarpeista päivittäisessä arjessa ja päivittää lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjatut tukitoimenpiteitä sekä toiminnan tavoitteita havaintojen pohjalta.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta ja erityisestä tuesta. Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee tämä arviointi huomioida tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista annettaessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet.

Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen.

Kun lapsi saa varhaiskasvatuksessa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan lisäksi mahdolliset sosiaali- ja terveystalvet kuten esimerkiksi lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- ▶ varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut
- ▶ oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- ▶ tarvittavat erityispedagogiset menetelmät
- ▶ vuorovaikutus- ja kommunikointitavat esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö
- ▶ käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.

Rakenteelliset tuen muodot

- ▶ tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen
- ▶ henkilöstön mitoittamiseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- ▶ lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- ▶ tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- ▶ integroitu erityisryhmä tai erityisryhmä
- ▶ varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.

Hoidolliset tuen muodot

- ▶ perushoittoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät
- ▶ terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- ▶ yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- ▶ lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- ▶ erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- ▶ sosiaali- ja terveydenhuollon sekä muiden asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- ▶ mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen vaikuttavuuden arviointi

- ▶ tuen tarpeen, riittävyyden ja toteutumisen seuranta
- ▶ tukitoimien vaikutusten arviointi, arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet sekä arviointiajankohdat.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta on tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin. ➤ Päiväkodin johtaja lähettää noin kaksi viikkoa ennen kuulemistilaisuutta kirjallisen kutsun kuulemistilaisuuteen ja järjestää kuulemistilaisuuden lapsen huoltajien ja lapsen kanssa ennen tehostetun tai erityisen tuen päätöstä. Kuulemistilaisuudessa heillä on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä tehostetun tai erityisen tuen järjestämisestä, joka kirjataan erilliseen kuulemislomakkeeseen.

Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen aluepäällikkö. Päätös on voimassa toistaiseksi. Päätökseen liitetään muutoksenhakuohje, koska huoltaja saa vaatia oikaisua lapsen tukea ja tukipalveluita koskevaan päätökseen aluehallintovirastolta. Päätös on aina perusteltava. Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista: tuen muodoista, varhaiskasvatuksen toimipaikasta, tukipalveluista. Tehostetun ja erityisen tuen päätöksen saanut lapsi tulee ottaa huomioon lasten tai hoito- ja kasvatushenkilöstön lukumäärässä, jollei päiväkodissa tai perhepäiväkodissa ole tällaista lasta varten avustajaa.

➤ Yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tehostetusta tai erityisestä tuesta tekee varhaiskasvatuksen aluepäällikkö.

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Tällöin kukin toimija tekee päätöksen tehostetun ja erityisen tuen antamisesta itse. Tehostetun ja erityisen tuen hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkastamisen tai muun arvioinnin yhteydessä. ➤ Päätöstä on muutettava myös silloin, kun varhaiskasvatuksen toimipaikka muuttuu.

Lapselle annettavat tukipalvelut

Yleisessä tuessa olevalla lapselle tehdään tarvittaessa hallintopäätös varhaiskasvatuksen tukipalveluista. ➤ Päiväkodin johtaja lähettää huoltajille kirjallisen kutsun kuulemistilaisuuteen noin kaksi viikkoa ennen lapsen ja huoltajien kuulemistilaisuutta. Varhaiskasvatuksen aluepäällikkö tekee varhaiskasvatuksen tukipalveluista hallintopäätöksen, joka voi käsittää erityisopettajan antamaa konsultaatiota ja opetusta, sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä.

Pidennetty oppivelvollisuus:

➤ Jos perusopetukselle säädettyjä tavoitteita ei lapsen vammaisuuden tai sairauden vuoksi ilmeisesti ole mahdollista saavuttaa yhdeksässä vuodessa, alkaa oppivelvollisuus vuotta perusopetuslaissa säädettyä aikaisemmin, eli lapsen ollessa 6-vuotias. Päätös pidennetyistä oppivelvollisuudesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Huoltajan hakemus liitteineen toimitetaan päiväkodin johtajan kautta varhaiskasvatuksen suunnittelijalle valmisteltavaksi ja varhaiskasvatuksen aluepäällikön päätettäväksi. Lapselle tehdään lisäksi myös päätös esiopetuksen erityisestä tuesta. Lapselle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan lapsen esiopetus voi kestää yhden tai kaksi vuotta. Huoltaja päättää 5-vuotiaan pidennetyn oppivelvollisuuden päätöksen saaneen lapsen osallistumisesta oppivelvollisuutta edeltävään esiopetukseen.

6

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, lasten oikeuksien sopimuksessa, varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

➤ Helsingissä yksityinen varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen.

Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu. Lisäksi yksityisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää kieliin, musiikkiin, liikuntaan tai luontoon painottuvaa varhaiskasvatusta. Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee varhaiskasvatuksen järjestäjän huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

Tulevaisuuden päiväkodissa on pukemisrobotti, josta lapsi voi valita nappia painamalla mieluisan väriset vaatteet sekä ulos että sisälle. Jos painaa kerran sadevaate -nappia saa sadetakin ja kaksi kertaa painamalla saa myös kurahousut. Opettaja auttaa nappien valinnassa ja itse voi vain seistä katsoen, vetääkö robotti vaikeat lahkeetkin hyvin.

Lasten ajatuksia tulevaisuudesta

7

Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen arviointi ja kehittäminen Helsingissä

Helsingissä varhaiskasvatuksen arviointia ja kehittämistä toteutetaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) laadunarvioinnin perusteiden ja suositusten mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ja Helsingin varhaiskasvatussuunnitelman sekä kaupunkistrategiassa asetetut tavoitteet ja arvot ohjaavat toiminnan kehittämistä. Kehittävän arvioinnin periaatteisiin nojaten toiminnan eri tasoilla panostetaan arviointiprosessiin ja ylläpidetään avointa keskustelu- ja kehittämiskulttuuria varhaiskasvatuksen laadun parantamiseksi. Olennaista laatu- ja kehittämistyössä on, että johto ja henkilöstö ovat sitoutuneita työhön ja arviointi tukee yksikötasolla tehtävää päivittäistä työtä. Arviointi perustuu dokumentoituun tietoon, jota kerätään eri menetelmiä hyödyntäen.

Varhaiskasvatuksen järjestäjänä Helsinki arvioi rakenteellisten tekijöiden lisäksi varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan laatua. Paikallisella tasolla pedagogiselle toiminnalle asetettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan auditoimalla sekä kaikille yhteisten itsearviointien avulla.

Asiakaspalautteiden ja asiakaskyselyjen kautta saatua tietoa käytetään toiminnan kehittämässä ja arvioimisessa. Tuloksia käsitellään perheiden kanssa ja niiden pohjalta nostetaan kehittämistarpeita. Myös henkilökyselyt, erilaiset tutkimukset ja toiminnan tunnusluvut ovat tärkeä osa paikallisen tason arviointia. Arviointien tuloksista viestitään sisäisesti ja ulkoisesti.

Helsingissä henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Itsearvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen laatuun sekä lasten sensitiivisen kohtaamiseen. Varhaiskasvatussyksiköiden ja lapsiryhmien itsearvioinnin tueksi on kehitetty erilaisia arviointivälineitä, joita yksiköt käyttävät arvioinnin tukena asetettujen tavoitteiden ja kriteereiden mukaisesti.

Arviointivälineitä ovat esimerkiksi:

- ▶ Yksikön toimintasuunnitelma
- ▶ Ryhmän pedagoginen suunnitelma
- ▶ Valssi-itsearviointi
- ▶ KAMU-itsearviointi
- ▶ Lukuympyrä
- ▶ Liikkuva varhaiskasvatus nykytilan arviointi

Yksikön toimintasuunnitelma, ryhmän pedagoginen suunnitelma ja ryhmäportfolio muodostavat pedagogisen dokumentoinnin kokonaisuuden, joka pitää sisällään toiminnan suunnittelun, dokumentoinnin, arvioinnin ja kehittämisen. Suunnitelmiin kirjattujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan yksiköissä yhteisen arviointimallin mukaisesti. Helsingissä tehdään yhtenäistä arviointi- ja kehittämistyötä myös esi- ja perusopetuksessa.

Yksikön toimintasuunnitelma

Varhaiskasvatussyksiköt laativat vuosittain Helsingin varhaiskasvatussuunnitelmaan ja esiopetuksen opetussuunnitelmaan perustuvan toimintasuunnitelman, jossa kuvataan toiminnan järjestämisen pedagogiset periaatteet ja toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi. Yksiköt asettavat toiminnalleen tavoitteita arvioinnin, opetussuunnitelmien ja ajankohtaisen tutkimustiedon perusteella. Helsingissä yhteisiä kaupunkitasoisia tavoitteita nousee vuosittain myös kaupungin strategiasta. Toimintasuunnitelmaa ja siihen kirjattujen tavoitteiden ja kriteereiden toteutumista arvioidaan yksikkö- ja ryhmätasolla toimintasuunnitelman arviointitaulukoiden avulla.

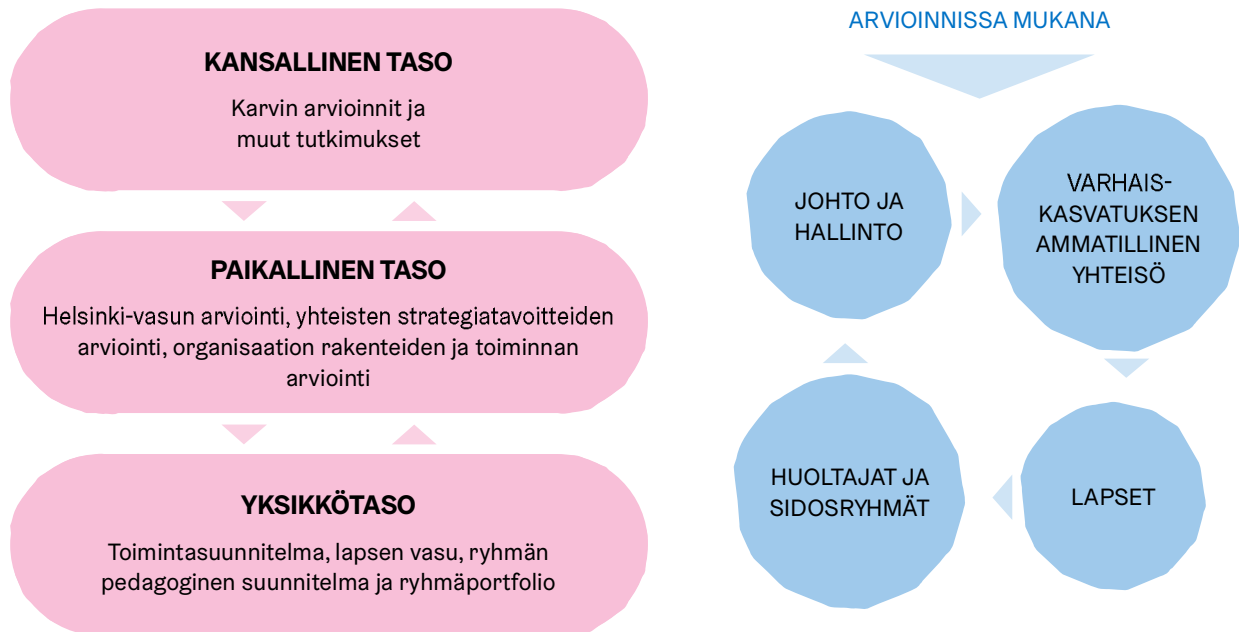
Ryhmän pedagoginen suunnitelma ja ryhmäportfolio

Varhaiskasvatusryhmien suunnitelmallinen pedagoginen toiminta perustuu tavoitteisiin ja toimenpiteisiin. Tavoitteiden pohjana ovat henkilöstön havainnot ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjattujen lasten mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja tarpeet. Suunnittelu, arviointi ja kehittäminen kirjataan ryhmän pedagogiseen suunnitelmaan. Toteutunutta toimintaa dokumentoidaan ja arvioidaan ryhmäportfolioon yhdessä lasten kanssa. Ryhmäportfolion avulla voidaan tehdä näkyväksi lasten oma perspektiivi ja sen vuoksi on olennaista, että dokumentointia tehdään eri tavoin lasten yksilölliset tarpeet ja vahvuudet huomioiden.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa arvioidaan yhdessä lapsen ja huoltajien kanssa sitä, miten lapsen kasvun, oppimisen, kehityksen ja tuen tarpeisiin on vastattu ja kuinka lapsen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet on otettu huomioon ryhmän toiminnassa. Suunnitelmaan kirjattujen toimenpiteiden vaikutusta seurataan ja arvioidaan säännöllisesti monipuolisen havainnoinnin ja dokumentoinnin perusteella. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arvioinnin tarkoituksena on selvittää, miten kirjatut toimenpiteet ja pedagogiset menetelmät ovat edistäneet lapsen oppimista ja hyvinvointia. Arvioinnin perusteella toteutetaan tarvittavat muutokset lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja toimintaan lapsen ja lapsiryhmän kanssa.

Varhaiskasvatuksen laatua arvioidaan valtakunnallisesti, kuntatasolla ja varhaiskasvatuksen yksikötasolla

Helsinki